

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2004 metai

1

LI
LEIDYKLA
Vilnius 2005

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2004

1

VILNIUS 2005

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2004

1

VILNIUS 2005

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS
Vilniaus universitetas

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS
Lenkijos MA Istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milervilio universitetas

Redakcinės kolegijos adresas:
Kražių g. 5, 01108 Vilnius
<http://www.istorija.lt>

S. C. ROWELL

**TRUMPOS AKIMIRKOS IŠ KAZIMIERO JOGAILAIČIO DVARO:
NEEILINĖ KASDIENYBĖ TARNAUJA VALSTYBEI**

Jogailaičių Dvaras* – tai valdovų sukurtas ir jiems tarnaujantis pasaulis, turintis atspindėti unijos ir dinastijos suvienytą, nors nesuvienodintą, valstybę Lenkiją–Lietuvą, kurią pirmiausia įkūnijo pats didysis kunigaikštis-karalius. Kaip rašo anglų viduramžių tyrinėtoja R. Horrox, apskritai Dvaras yra ne pastatas, o aplinka, kurioje gyvena ir veikia valdovas¹. Pasaulis yra sudėtingas, tad ir Jogailaičių Dvaro struktūroje būta keleto tarpusavyje painiai ir kompleksiskai susijusių lygmenų. Pavyzdžiui, Lenkijos Karūnoje dominuoja Karūnos pareigūnai-didikai (kaip ir kituose Europos valdovų Dvaruose, oficialios pareigos, tokios kaip taurininko arba arklaininko, perėjo į bajorų, didikų rankas²), o su pareigomis susijusius kasdienius darbus atlikdavo tiek vietiniai tarnai, tiek tarp Karūnos žemių ir LDK važinėjantis lenkų ir lietuvių personalas. Lietuvoje LDK didikai-bajorai turėjo oficialius postus, o darbus atlikdavo ir vietiniai, ir atvažiuojantieji tarnai (kambariniai, virėjai, kepėjai, medžiotojai, siuvėjai, sakalininkai, kailiadirbiai, katilų gamintojai, vonios tarnai, arklaininkai, durininkai ir t. t.). Ši daugiasluoksnė bendruomenė buvo ir oficiali, ir asmeninė. Dvariškiai bei tarnai sudarė

* Kadangi angliški terminai *court* ir *manor* lietuvių kalboje įvardijami bendru terminu „dvaras“, šiame straipsnyje valdovo Dvaras (institucija) rašomas didžiąja raide, o valdovo arba didiko dvaras (ūkis, namų struktūra) rašomas mažąja raide. Trumpas šio straipsnio variantas skaitytas Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyriaus Vilniuje 2003 m. lapkričio mėn. organizuotoje konferencijoje.

¹ Cituojama pgl. M. V a l e, *The Princely Court. Medieval Courts and Culture in North-West Europe 1270–1380*, Oxford, 2001, p. 22–23.

² W. P a r a v i c i n i, *The Court of the Dukes of Burgundy: A Model for Europe? Princes, Patronage and the Nobility. The Court at the beginning of the Modern Age*, ed. R. G. Asch, A. M. Birke, London-Oxford, 1991, p. 72.

Kazimiero šeimyną ir dažniausiai vertino savo ryšius būtent su juo. Tačiau valdovas taip pat „paveldėdavo“ savo pirmtako dvarą (šeimyną) ir, savo ruožtu jį performavęs, palikdavo palikuonims – tarp valdovo dvarų būta ir tęstinumo, ir pokyčių³. Kazimiero Dvaras, kurio pagrindą sudarė valdovo namų tarnyba, šeimyna (*household*), buvo mobili, vos ne nuolat keliaujanti bendruomenė, išlaikoma valdovo dvarų, kaip matyti tiek iš sąskaitų, tiek iš Dluogošo pastabos, kad 1473 m. gavėnios metu Kazimieras su Dvaru važinėjo per savo dvarus iki Trakų: *ex Grodno vero per Bersthi caeterasque ducales curias in Trokki pro Carnisprivio*⁴. Iš LDK paplitusių grožinės literatūros veikalų, pavyzdžiui, iš *Povestj o vitezjach* (tai romano apie Tristaną ir Izoldą slaviškas variantas) sužinome apie karalių, *прыхавшы со всеми слугами и двором своим*⁵. Valdos būdavo apvažiuojamos dėl įvairių tikslų: tiek aiškiai dėl ūkinių reikalų, kadangi Dvaras pragyvendavo iš įvairiose vietose augintų produktų, tiek dėl politinių tikslų, kurie buvo svarbiausi. Valdovas turėjo pasirodyti savo valdiniam, išklausti jų skundus, teisti už jų nusikaltimus, spręsti jų ginčus, pelnyti jų palankumą. Kazimieras pirmaisiais savo karaliavimo metais, iki Trylikos metų karo su Vokiečių ordinu pradžios, didžiąsias šventes (taip pat ir medžioklės sezonus) leisdavo savo gimtinėje – Didžiojoje Kunigaikštystėje, tačiau vėliau jam teko daugiau dėmesio skirti Karūnos reikalams, nors jis niekada nepamiršo LDK politikos. 1469 m., praleidęs Kalėdų šventes Gardine bei apsilankęs Vilniuje ir Trakuose, karalius kartu su karaliene ir „vos ne visa Lietuvos diduomene“ apvažiavo Polocką, Vitebską ir Smolenską, pirmą sykį po beveik šešiolikos metų apsilankė šiose svarbiose Lietuvos Rusios kunigaikštystėse⁶.

Kazimiero Jogailaičio Dvaro bendruomenė, savotiški rūmai ant ratų, reguliariai apvažiudavo ir Lenkiją, ir Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę⁷. Dėl to jo Dvaras, kaip ir

³ K. Pietkiewicz, Dwór Litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492–1506), *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, red. Z. Kiaupa ir kt., Vilnius, 1997, p. 79–80. Reikia turėti omenyje, kad valdovo žmona bei sūnūs taip pat turėjo savo (mažiau) tarnų, kurie tik kartais aptarnaudavo valdovą. Tačiau šito detaliau čia neaptarinėsime.

⁴ *Joannis Długossii seu Longini, canonici cracoviensis Historiae Polonicae libri xii...* instruxit Ignatius Żegota Pauli cura et impensis Alexandri Przewdziecki, Tomus V. Liber XII (XIII), Cracoviae, 1878, (toliau – Długossii, *Historia*), p. 578

⁵ *Pasakojimas apie riterį Tryščaną. Rankraštinis XVI amžiaus romanas apie Tristaną ir Izoldą*, vertė A. Antanavičius, Vilnius, 2003, p. 8. Šis Tristano romano variantas datuojamas XIV–XVI a. Pati apvažiavimo logistika verta didesnio dėmesio; sąskaitos rodo, kiek kainavo jaučiai, vežimai bei jų priežiūra, arklių priežiūra, kompensacija gyventojams už sargybos bei žirgų padarytą žalą: *Rachunki królewskie z lat 1471–1472 i 1476–1478*, oprac. S. Gawęda, Z. Perzanowski, A. Strzelecka [*Materiały Komisji Nauk Hist. PAN Oddział w Krakowie*, 2], Wrocław-Kraków, 1960 (toliau – *Rachunki królewskie*), s. 71–72, 164–166, 88, 71, 140 (kompensacijos).

⁶ Długossii, *Historia*, p. 537.

⁷ I. Sulkowska Kuras, Итинерарий Казимира Ягеллона (состояние подготовки), *Исследования по истории Литовской Метрики. Сборник научных трудов*, II, ред. В. Т. Пашуто и ин., Москва, 1989, с. 269–335, 269–335, ir P. Węcowski, Itineraria Jagiellonów, *Studia*

pats valdovas, nepriklausė, o ir negalėjo priklausyti tik vienai iš jo valstybių. Peržiūrindami Dvaro sąskaitų knygas, kurių išliko labai mažai (viena iš Lietuvos, keliolika iš Lenkijos), stebimės, kad Trakuose arba Vilniuje atlygi gauna lenkai, o Krokuvoje arba Korčino Naujamiestyje sąskaitose atsiranda lietuvių vardų⁸. Pažymėtina, kad daugelis sakalininkų, vežikų, medžiotojų bei arklinininko pavaduotojų (*subagazones, podkoniūši*) buvo lietuviai. Panaši įdarbinimo tradicija matyti ir Karaliaus–Vyriausiojo kunigaikščio Jogailos Dvare⁹. Iš Długošo sužinome, kad valdovo svitą sudarė *Poloni, Lithuani et Tartari*, o pastarieji buvo atskira Kazimiero sargybos grupė¹⁰. Kartais, ypač savo karaliavimo pradžioje, valdovas keliaudavo Lietuvon *paucis Polonis assumptis* arba visiškai paleidęs savo lenkų svitą ir dvariškiams sumokėjęs atlyginimus iš Krokuvos druskos kasyklos gaunamų pajamų¹¹. Tačiau kitomis progomis su valdovu važinėdavo visas dvaras¹². Dvariškiai, kaip ir senesnių laikų Didžiojo kunigaikščio kariaunos nariai,

Źródłoznawcze 37 (2000), s. 153–163; dėl to arklidininkų pareigos svarbios, taip pat valdovas laikydavo keletą šimtų arklų bei žirgų: *Rachunki królewskie*, s. 171 pabulatores equorum; taip pat tarnai turėjo rūpintis transporto reikalais: ten pat, p. 51, 1472 02 06: Harnowsky Lythwano dedi octo gr pro *podwodis* eunti in Lythwaniam (lietuviui Harnovskiu daviau 8 grašius, kai ėjo Lietuvon vežimo tvarkyti); plg. pinigų (3 gr.) duotas šv. Kazimierui – s. 56; pėstieji eidavo prieš vežimus tvarkyti kelių – ante currus vias reformatibus florenum, s. 70.

⁸ Tai rodo spausdintos Kazimiero dvaro sąskaitų knygos bei iš dalies spausdinta rankraštinė medžiaga iš Lenkijos bei „Lietuvos“ archyvų, būtent: *Rachunki królewskie; Liber quitantiarum regis Casimiri ab anno 1484 ad 1488, Księga skarbowa króla Kazimierza Jagiellończyka (Teki A. Pawińskiego, II)*, Warszawa, 1897 (toliau – *Teki Paw.*), Krokua, Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności, Rękopis 8844 (nuorašas nuo: Rękopis biblioteki publicznej petersburskiej, Raznoj F. IV. 105), l. 370–382v, *Liber quitantiarum Andree Oporowski et Cazimiri principis regii fragmentum ann. 1482–1484; Lietuvos Metrika, Knyga Nr. 4 (1479–1491), Užrašymų knyga 4*, parengė L. Anužytė, Vilnius, 2004 (*Knigi korolja ego milosti Kazimera – otravy dvoru ego korolevskoj milosti*) (toliau – *LM 4*).

⁹ *Rachunki królewskie*, s. 179: aurige, venatores, p. 252: Didjulius, Dzidziulis medžiotojas, *LM 4*, Nr. 1.3, 16.4, 16.12, 18.3, 23.2, 3, 12, 13 75, *Teki Paw.*, s. 154; Krywiecz, medžiotojas bei koniušas, susietas su Žolduku, *LM 4*, Nr. 1, 13, 18, 141, *Teki Paw.*, II, s. 164; Loszak, *LM 4*, Nr. 1.3, 16.4, 16.6, 23.2, *Teki Paw.*, II, 165; Nekrašas kepėjas, *LM 4*, Nr. 1.7, 13.3 (pekar), *Rachunki królewskie*, s. 208; Jogailos dvaro sąskaitų knygos iš dalies išspausdintos *Rachunki królewskie z lat 1393–1395 i 1412. Rachunki Podręctwa krakowskiego, rachunki stacji nowosądeckiego*, oprac. H. Wajs, Warszawa, 1993, s. 18, 19, 21–24, 38, 64. Lietuviai (LDK pavaldiniai) iš *LM 4*: sakalininkai, 1.7, 13.3, 16.6, 9; 23.3, 13; 87, 97, 118, 140; vertėjai, 1.6, 1.7, 16.6, 18.1, 23.3, 13; 31; 39; 49; 133–135; kamerinis, 1.5; 1.7; 13.3; 16.4; 18.3; 23.12; 40; paiždininkas (Litavoras), 1.3; 16.4; tarnai, 132 ir *passim*; кушнеры, 16.4, 8; 97, kepėjai, 1.7, 13.3, 16.6, 23.14; virėjai, 1.3, 1.7; 13.1, 3; 16.6; 23.2; arbaletininkai, 13.3; medžiotojai, 16.12, 16.4, 61.

¹⁰ J. D ł u g o s z, *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae, Liber duodecimus 1445–1461*, rec. D. Turkowska, Cracoviae, 2003 (toliau – Długosz, *Annales*), s. 50.

¹¹ D ł u g o s z, *Annales*, p. 71 (1448): „licenciatis omnibus curiensibus Polonis, quibus certam et notabilem summam pecuniarum per zupparium Cracoviensem erogari et distribui iusserat“, paucis – p. 117 (1451 m.), 1475 m.: „Lithuaniam cum paucis Polonis curiensibus“, D ł u g o s s i i, *Historia*, p. 620.

¹² D ł u g o s s i, *Historia*, p. 696, 1479 m.: „in Lithuaniam cum omni curia sua se contulit“.

turėjo pareigą dalyvauti karuose šalia valdovo. Nestebina, kad lietuviai dalyvavo nelaimingose kautynėse ties Choinikais¹³. Dluogošas mini lenkų skundus dėl to, kad valdovas turėjęs daug lietuvių kamarinių; mes taip pat randame daug lietuvių durininkų (*hostiarii, odvernije*), kurie kontroliavo priėjimą prie valdovo bei jo šeimos narių. Kartais minima, jog jie patys buvę kilmingi¹⁴. Kamariniams taip pat buvo patikėti valdovo laišakai, siųsti tiek kitiems šeimos nariams, tiek karalystės (bei kunigaikštystės) provincijoms ir aukštiems dvasininkams¹⁵. Tai, kad abi šalys (Karūnos ir LDK) skundžiasi, jog valdovą supa kitos valstybės žmonės, galbūt tik dar labiau sustiprina įspūdį, jog Didysis kunigaikštis–karalius sugebėjo rasti pusiausvyrą tarp abiejų savo valdų. Štai lietuviškais pinigais taip pat buvo leidžiama mokėti Lenkijoje, o kitąsyk Olešnickis verkia, kad „visos Karalystės pajamos eina lietuviams į naudą bei praturtėjimą“¹⁶.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Dvaro struktūra bei kasdienis gyvenimas nėra dažnai atskirai tyrinėjamas. R. Petrauskas ir R. Čapaitė yra parašę po straipsnį apie kasdienį gyvenimą Vytauto dvare, o W. Jarmolikas yra ne visai sėkmingai bandęs išsiaiškinti Lietuvos dvariškių karjerų struktūrą Kazimiero Jogailaičio laikais¹⁷. K. Pietkiewiczius paskyrė ilgą straipsnį Ldk Aleksandro Kazimieraičio lietuviškojo dvaro apžvalgai. Šis autorius analizuoja Aleksandro Dvarą Kazimieraičio tėvo bei jaunesniojo brolio Dvarų kontekste, pabrėždamas tam tikrą aptarnaujančio personalo kartų tęstinumą¹⁸. Tačiau lenkų istorikai jau daugelį metų tyrinėja Jogailaičių Dvaro gyvenimą (kultūros, religijos aspektais) remdamiesi turima Karūnos medžiaga (sąskaitų knygos, grožinė litera-

¹³ Žr. nuorodą 25; dvariškiai kariai – 1449 m. prie lietuvių ir rusų karių prisijungė mažai lenkų, „*duntaxat curiensibus*“ (vien tik dvariškiai), D ł u g o s z, *Annales*, p. 76; 1474 m.: „*evocatis etiam in hanc expeditionem Lithuaniae boyaris, curiensibus et Thataris*“, D ł u g o s s i i, *Historia*, p. 608.

¹⁴ D ł u g o s z, *Annales*, 2003, s. 52: „*utpote in Lithuanos propensior*“; p. 130 (*sub anno 1452*) Olešnickis skundžiasi, jog Kazimieras „*nacionem Polonicam tenui caritate et favore tractaverit, quod in hodiernum diem non alios suum cubiculum quam Lithuanos continens Polonos excluserit*“. Tačiau Dluogošas nemini karaliaus atsakymo į tokį kaltinimą; Bohdanas, Petras (Petrus nobilis): Hostiario lithvano Bohdan, *Teki Paw.*, 122, 137, odvernij korolevičov, *LM 4*, Nr. 1.7, 13.1, Trosszko Petrus lietuvis nobilis 91, 151, 159, odvernij, *LM 4*, Nr. 1.7; 18.3, 4.

¹⁵ *Rachunki królewskie*, s. 219, 249, 259.

¹⁶ *Rachunki królewskie*, s. 91–94: *sigillo Lithwanico sigillata*; Olešnickis, D ł u g o s z, *Annales*, p. 130.

¹⁷ R. P e t r a u s k a s, Vytauto dvaras: struktūra ir kasdienybė, *Naujasis židinys-Aidai*, 2003, 1–2, p. 39–44; R. Č a p a i t ė, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto kasdienybė pagal jo ir jo amžininkų korespondenciją, *Alytaus miesto istorijos fragmentai*, Alytus, 2001, p. 10–27; W. J a r m o l i k, Kariery polityczne dworzan litewskich Kazimierza Jagiellończyka, *Europa orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność. Studia i materiały ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Alexandrowiczowi w 65 rocznicę urodzin*, red. Z. Karpus et al., Toruń, 1996, s. 93–101.

¹⁸ K. P i e t k i e w i c z, Dwór Litewski..., s. 75–131.

tūra, meno kūriniai, kronikininkų aprašymai ir t. t.). Bene daugiausiai šia tema yra parašiusios Sesuo Urszula Borkowska ir Małgorzata Wilska¹⁹. Šio trumpo straipsnelio tikslas – apžvelgti kasdienį gyvenimą Kazimiero Jogailaičio Dvare. Nors dėl šaltinių stokos bei pačios Dvaro esmės neįmanoma aiškiai atskirti Didžiojo kunigaikščio Dvaro nuo Karaliaus Dvaro – juk iš esmės yra du Dvarai (*court*): atskiri Karūnos bei Didžiosios Kunigaikštystės pareigūnai, bet dažniausiai tik viena tarnų grupė (*household*), – vis dėlto daugiausia, kiek įmanoma, dėmesio skirsime būtent Ldk realijoms. Ieškoti visiškai atskiro Lietuvos Dvaro tuo laikotarpiu, kai didysis kunigaikštis yra lenkų karalius (o ne tada, kai lenkų karalius yra Lietuvos viršiausias kunigaikštis), – beprasmiška, nes Dvaras yra valdovo asmeninė aplinka, o ne „valstybingumo“ ženklas, nors tam tikrais atžvilgiais jis gali būti susietas su valdžios brandumu, pavyzdžiui, kariaunai persitvarkant į dvariškų svitą²⁰. Panašiai pavojinga apeliuoti į XV a. šaltinių apie Lietuvos valdovo dvarus (mirus Vytautui, o Aleksandrui dar nevaldant) trūkumą kaip tokios institucijos *ex silentio* „nuosmukio rodiklį“²¹. Lietuvos Metrika nėra pilna, ir apskritai daugelio Europos šalių XV a. raštijos paveldas yra stubinamai skylėtas²².

Dvaro gyvenimui būdingi kultūros ir etniniai skirtumai bei valdovo santuokos su užsieniete daroma įtaka matyti iš poelgių, kalbos, manierų ir pirmiausia rūbų. Dvaras taip pat galėjo atspindėti mintis apie visuomeninę padėtį, mat jos darė įtaką toli už jo ribų²³. Pas valdovą apsigyvendavo ir lietuviai, ir lenkai, ir rusai, žydai, armėnai, vokiečiai, čekai bei kiti. Ldk „otpravose“ žmonės iš kai kurių Lietuvos Rusios miestų-kunigaikštysčių, tokių kaip Smolenskas, Vitebskas, Sluckas, Naugardukas, yra minimi kai kuriuose skyriuose, kaip ir totoriai. Aukšto rango totoriai tarnavo sargybiniais, vežikais²⁴.

Gyventi Dvare buvo naudinga didikams, kurie siekė ten įgyti pareigybių, turtų, įtakos sau ir galų gale savo vaikams, pirmiausia savo sūnams. Nors XV a. šaltiniai yra negausūs, atrodo, kad dvaro bei LDK žemės pareigas ėjo skirtingos bajorų grupės. Tai nestebina turint omenyje, kad dvariškiai turėjo būti šalia valdovo, o būnant Lenkijoje sunku valdyti vaivadystes arba dideles žemes. Kaip matyti iš preliminarių pareigūnų

¹⁹ U. B o r k o w s k a, žr. išnašas 88, 93, 95; M. W i l s k a, Dwór królewski i kultura dworska, *Kultura Polski średniowiecznej XIV–XV w.*, red. B. Gieremek, Warszawa, 1998, s. 65–116.

²⁰ Plg. Pietkiewicziaus pastabą: Dwór ..., s. 75–76.

²¹ R. P e t r a u s k a s, Vytauto dvaras..., p. 44.

²² G. R. E l t o n, *England 1200–1640. The Sources of History*, Cambridge, 1976, p. 21–22.

²³ V a l e, *The Princely Court ...*, p. 95; žr. taip pat A. L a n g e r, „Ex longa stirpe Imperatorum“, Zum Einfluß Elisabeths von Habsburg (1436/37–1505) auf die Kunst- und Repräsentationstraditionen am jagiellonischen Hof, *Metropolen und Kulturtransfer im 15/16. Jahrhundert. Prag-Krakau-Danzig-Wien*, heraus. von A. Langer u. Georg Michels, Stuttgart, 2001, S. 121–140.

²⁴ *LM* 4, Nr. 13.3, 16.5, 6, totoriai vežikai.

sąrašų, atrodo, kad 19 iš 39 atvejų pareigūnai tarnavo Dvare prieš įgydami žemės pareigą (dažniausiai nedidelę seniūnystę, galima sakyti, valdovo žemes, kaip Vasiliškės, arba Daršūniškės). O iš 18 tų, kuriuos matome pirma vaivadijose arba seniūnystėse, 14 vėliau eina Dvaro maršalo pareigas, taigi jie, atvirksčiai, pereina iš žemės administravimo į aukščiausias Dvaro, būtent maršalo, pareigas. Ar tarnauta dvare tik laukiant kitų pareigų, paveldimų iš šeimos narių, ar sąmoningai siekiant nusipelnyti tokių pareigų, yra neaišku. Tačiau sąskaitų knygose minimi lietuviai *curienses*. Jie neminimi kituose šaltiniuose, išskyrus dar tik sąskaitų knygas arba, pavyzdžiui, 1454 m. kautynių ties Choinkais belaisvių sąrašą²⁵. Kiekviename Dvare būta valdovo favoritų. Gediminas asmeniškai tardavosi su Erudoniu, Algirdo santykiai su Vaidila rūstino kitus didikus, Vytauto malonės labiausiai nusipelnė jo *kemerer und liphaber* Smolna²⁶. Pasak Bychovco kronikos, pasikėsinimo į Žygimantą Kęstutaitį metu tarnas Slavka buvo išmestas per langą, o Kazimiero Jogailaičio numylėtinis Voločino ponas Suchta (bent jau vardas tinkamas!), su kuriuo jis miegodavo vienoje lovoje, pats mėgino nužudyti valdovą²⁷. Kazimieras Jogailaitis turėjo artimų tarnų, kurie jam paruošdavo maistą, klodavo lovą bei šerdavo jo šunis²⁸. Favoritizmas, neišvengiamas uždaro rato reiškinys, atvėrė dar vieną kelią į valdžią ir kėlė kitų dvariškių bei pareigūnų nepasitenkinimą²⁹. Nors Dvaro gyvenimas buvo viešas gyvenimas, vis dėlto XV a. Lietuvos valdovai turėjo tam tikrų galimybių išsaugoti savo privatumą. Valdovas turėjo savo apartamentus, kuriuos saugodavo ištikimi durininkai³⁰.

²⁵ Jandula Lithwanus curiensus – *Teki Paw.*, s. 157, *LM 4* [Юньдил, двoran litovskij], Nr. 1.3; 1.7, 13.3; 16.4, 16.6, 16.7; 23.12; Choinikai: *OBA* 13408, žr. priedą Nr. 1–3; žr. W. J a r m o l i k, *Kariery polityczne...* Kazimiero dvare gyvenęs bei jo sūnų mokęs Filipas Kallimachas pataria karalaičiui Albertui išmintingai paskirstyti pareigas: „officia koronne ludziom prostym a nie chytrym dawać, także dworskie urzędy takim, cobyś niemi obrócić, jako chocia“, *Rady Kallimacha*, wyd. M. Gliszczewski, *Rozmaitości naukowe i literackie*, vii, Warszawa, 1860, s. 20.

²⁶ Erudo – *Chartularium Lithuaniae res gestas magni ducis gedeminne ikllustrans, Gedimino laiškai*, sudarė S. C. Rowell, Vilnius, 2003, p. 190 (tas žmogus taip pat buvo valdovo giminaitis); Vaidila – *PSRL* 35, s. 61–63, 111–113, 154–156; Smolna – *OBA* 5579; taip pat žr.: P e t r a u s k a s, Vytauto dvaras, p. 40.

²⁷ Slavka – *Lietuvos metraštis, Bychovco kronika*, vertė R. Jasas, Vilnius, 1971, p. 126, 284, nuoroda 20, kur cituojama Žygimanto vyriausiąjį kamerinį Claubo mininti Lietuvos Metrika; Suchta – D ł u g o s z, *Annales*, p. 42, 161; žr. S. C. R o w e l l, Išdavystė ar paprasti nesutarimai? Kazimieras Jogailaitis ir Lietuvos diduomenė 1440–1481 metais, *Lietuvos valstybė...*, p. 53–55, 67–71.

²⁸ *OBA* 12131: Touné, 1453 06 20. „Ouch sind alle Littawen geschiden vam konige, die do seyn hoffgesinde waren, ussgenomen die gemeynen, die im in der kamer, kuchen, batstoben hantreichen“.

²⁹ Ši tema aptariama S. C. R o w e l l, *Nolite credere in principibus*: Mikhail Glinisky, Sigismund the Old and the Lithuanian lords, *Faworyci i opozycjonisci*, red. R. Skowron i inn., Kraków, 2005, kur analizuojama trintis tarp Dvare iškilusių ponų bei aukštų valstybės pareigūnų.

³⁰ Žr. nuorodą 14.

Giminystės ryšiai susiedavo ne tik valdovą ir jo šeimą ar įtakingus didikus, dvariškiai taip susigiminiuodavo – tai neretas politinio gyvenimo reiškinys. Pavyzdžiui, Jonas Kučukaitis buvo susijęs su Jono Goštauto gimine kraujo bei vedybiniais ryšiais, o vienas žemesnio rango dvariškis smolenskietis Michalko buvo arklininko pono Mykolo seserėnas³¹.

Eiliniai dvaro tarnai kartais, matyt, taip pat susigiminiuodavo. Galima pateikti vieną pavyzdį, kaip LDK medžiotojas Zanka vedė kito medžiotojo vienturtę dukrą ir perėmė jos tėvo žemę³². Arba antras pavyzdys, kai totorių vertėjas prašė kito tarno, nepalikusio įpėdinio, žemės. Vienas vertėjas tarnavo kartu su broliu³³. Tarnai tarnaudavo šeimomis, kaip lietuvis Poltas su sūnumis Gavriliumi ir Zanka³⁴. Žinoma, kad kai kurių bajorų protėviai dirbo Dvare (turimi omenyje raštininkas Sapiega arba vertėjas (*tolmač*) Elias, Vasilijaus Chrebtavičiaus sūnus)³⁵. Taip pat galima pažymėti, kad Dvare tarnystė trukdavo ilgai – matome tą patį Kazimiero virėją Melkačių ir Lenkijoje, ir Lietuvoje daugiau kaip 12 metų³⁶. Tarnavimas Dvare teikė galimybę džiaugtis prestižu, o kartais – turtais ir galia. (Lygiai taip, kaip dabartinio popiežiaus Dvare tarnai perduoda postus savo sūnums.) Tarnai galėjo daryti karjerą ne vien tik valdovo Dvare. Būta atvejų, kai valdovas naudodavosi kito pono tarno paslaugomis. Kazimieras mokėjo atlygį Vilniaus vaivados Mikalojaus Radvilos pasiuntiniui ir sakalininkui, taip pat ir Vilniaus pilininko Mykolo medžiotojui Ozimekul³⁷. Kaip atlygį jie gaudavo ir druskos (pagal seną tradiciją), ir pinigų, bet dažniausiai matome, kaip valdovas dovanoja jiems brangių audinių (šilko, damasto, aksomo, atlaso, angliškos vilnos, medžiagos iš Florencijos, Brabanto, Flandrijos). Sąskaitų knygose taip pat minima gausybė kailių. Tokie daiktai gaunami iš prekybos, iš muito (pavyzdžiui, už teisę tvarkyti Brastos, Gardino ir Drohičino muitą Lucko žydai turėjo reikšti pagarbą Kazimierui – mokėti kasmet 40 uolekčių damasto)³⁸. Palanku buvo tai, kad Trylikos metų karo laikais neutraliosios LDK prekybininkai

³¹ R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis-Struktūra-Valdžia*, Vilnius, 2003, p. 100, 257. Tada jis nebuvo toks smulkus bajoras, kaip jį nupiešė W. Jarmolik, *Kariery polityczne*, p. 98–99. Smolenskietis – *LM 4*, Nr. 16.4.

³² *LM 4*, Nr. 16.9; 87.

³³ *LM 4*, Nr. 16.6; 18.1; 39.1, 110 (totorius – Abraimas); 1.6, 1.7, 23.3, 23.13, 49 (vertėjas).

³⁴ Poltd alias Policz – *Teiki Paw.*, s. 136 (*LM 4*, 13.3), bei sūnus Hawrilo, s. 157 (*LM 4*, 1.3, 1.7, 13.3, 16.4, 141), turėjo brolių Zanką (*LM 4*, Nr. 1.3, 16.4, 16.8, 141.1), taip pat paminėti jų broliai Vaska Poltevas ir Fedoras (*LM 4*, Nr. 16.4, 18.4, 141.1); visi buvo Smolensko bajorai, žr. ten pat, Nr. 141.

³⁵ *LM 4*, Nr. 16.4 (Sapiegos), 1.7, 13.3 (Chrebtavičiai).

³⁶ Melkacz, 1477 11 24, 67, *Rachunki królewskie*, s. 207; *LM 4*, Nr. 1.3, 1.7, 13.3, 23.14; 1487 m. Mylkacz paminėtas, *Teiki Paw.*, s. 145; arba karalienės virėjas Zlockij, *LM 4*, Nr. 1.7, *Rachunki królewskie*, s. 233 (1478 m. pavadintas kamerinu).

³⁷ *Rachunki królewskie*, s. 120; *LM 4*, Nr. 23.2.

³⁸ *LM 4*, p. 195: „angelskoje, žitomskoje, machalskoje, nastradamskoje, novogonskoje, stučnoje, trickoje, ulemskoje bei florinskoje sukno“.

galėjo toliau importuoti audinius į Kazimiero valdas. Tokie audiniai buvo naudojami drabužiams, savotiškoms dvaro uniformoms siūti.

Audiniai, drabužiai Kazimiero Dvare atliko panašią funkciją, kokią turėjo brangakmeniai ir grandinėlės kitų valdovų dvaruose. XV a. trečiajame dešimtmetyje Gilbert'as de Lannoy tokius drabužius–dovanas net pavadino Vytauto „livrėja“ (*livrée*), nors neišku, ar tokį Vakarų Europai tinkantį terminą jis vartoja negalėdamas kitaip paaiškinti, ar šis terminas iš tiesų atspindėjo dvaro organizavimo realybę. Kazimieras panašiai vartojo žodžius *distributio*, *divisio*³⁹. Livrėjos funkcija – išryškinti pono bei tarno santykius, arba būti priklausomybės grupei ženklui⁴⁰. Medžiagos rūšys, kokybė, kirpimas ir/arba spalva galėjo nurodyti gavėjo vietą hierarchijoje⁴¹. Dažniausiai būdavo išdalijama po 7–10 uolekčių⁴². Kazimiero Dvare drabužiai naudoti kaip priklausomybės ženklai. Vytautas laikėsi panašios politikos, jeigu šitaip galima interpretuoti Lasockio kalbą:

*in curia et in domo sua ad minus .ccc. operarios pannorum de serico et pellium, qui vestes pro persona faciebant dumtaxat ducis. Ille cum princeps postquam exiit semel vestem, nunquam reinduebat, sed statim donabat*⁴³.

Kazimiero Dvare populiariausi buvo damastas, aksomas, atlasas. Nors Jogailos laikais šilkas buvo daugiau privilegijuotų žmonių bei ypatingoms progoms skirtas audinys, tačiau XV a. antrojoje pusėje jis jau naudojamas vis dažniau. Juoda spalva buvo populiari švenčių metu, žydrais, geltonais ir žaliais drabužiais puošėsi pasiuntiniai⁴⁴. Tačiau Kazimiero dvarininkai vilkėdavo raudonais apdarais, dažnai puoštais auksiniais siūlais, nors lietuvių dvariškiai irgi gaudavo geltonų, juodų, pilkų drabužių⁴⁵. Kai lenkų

³⁹ *Kraštas ir žmonės. Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV–XIX a.)*, parengė J. Jurginis, A. Šidlauskas, Vilnius, 1983, p. 51; *distributio, divisio: Rachunki królewskie*, s. 59, 65117 ir t. t.; D ł u g o s z, *Annales*, 50.

⁴⁰ F. L a c h a u d, *Liveries of robes in England c.1200 – c.1330*, *English Historical Review* 111 (1986), p. 279.

⁴¹ Ten pat, p. 289–290. Apskritai žr.: V a l e, *The Princely Court...*, p. 168–169.

⁴² Uolektė (lot. *ulna*; rus. *локоть*): *LM* 4, l. 62v., 67–68; *Rachunki królewskie*, s. 110–111, 122–124, 130–132 ir t. t.

⁴³ S. C. R o w e l l, *Du Europos pakraščiai: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir ispanų karalysčių ryšiai 1411–1412 m. ir 1432 m. tekstuose*, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2003, 1, Vilnius, 2004, p. 182.

⁴⁴ Apskritai apie Dvaro drabužius žr.: K. T u r s k a, *Ubiór dworski w Polsce w dobie pierwszych Jagiellonów*, Wrocław-Warszawa etc, 1987, ypač s. 64–68. Miniatiūros iš XV a. vadinamojo *Radvilų metraščio* atspindi Kazimiero laikų LDK aprangą – H. B a r v i e n o w a, *Późnośredniowieczny ubiór w Wielkim Księstwie Litewskim, Zamek i dwór...*, s. 165–168.

⁴⁵ *Rachunki królewskie*, s. 144; būsimo čekų ir vengrų karaliaus karaliaičio Vladislavo Kazimieraičio drabužiai buvo geltonos, juodos, rudos, raudonos spalvos, ten pat, p. 100–102. Apie spalvų prasmes žr. M. W i l s k a, *Funkcja i znaczenie koloru w kulturze dworskiej w Polsce średniowiecznej. Hereditatem cognoscere. Studia i szkice dedykowane Profesorowi Marii Miśkiewicz, red. Z. Kobylński, Warszawa, 2004, s. 137–144.*

ir lietuvių palydovai įjojo baltais žirgais į Landshutą kartu su karalaite Jadvyga Kazimieraitė, lenkai vilkėjo raudonai, o lietuviai bei totoriai (LDK gyventojai) buvo pasi-dabinę raudonais kaftanais (rytietišku stiliumi), jojo mažesniais arkliais (žemaitukais?)⁴⁶. Išskelkime klausimą: ar tai tuščia prabanga? Skaitant moralistų kritiką, kurios netrūko, atrodo, kad atsakymas būtų „taip“, bet gilinantis į simboliką, galima galvoti kitaip: tai brangiai kainuojantis efektyvus valdžios teatras, kuris didina skirtumą tarp Dvaro ir varguomenės aplinkos, imponuoja lankytojams, rodo bendruomenės solidarumą (tokie svečiai kaip Venecijos pasiuntinys Kontarinis buvo aprenjami tokios pat spalvos šilku, kad galėtų dalyvauti reginyje⁴⁷). Netinkamai apsirengę dvariškiai užtraukdavo gėdą savo ponui, o gera apranga rodydavo pastarojo didingumą⁴⁸. Kai 1458 m. Kazimiero legacija važiuo į Mantują pas popiežių, didelį įspūdį padarė žaliai apsirengę ilgaplaukiai blondinai su plunksnuotomis kepuraitėmis, apsiginklavę arbaletais, kartais ir strėlinėmis. „Lenkai“ pasižymėjo tuo, kad jų svitos apsirengdavo vienodai. Kai šitie jaunuoliai nulipę nuo aukštų, labai stambių žirgų nusilenkė popiežiui, net Piccolominiui, lenkų priešui (būsimajam popiežiui Pijui II), tai padarė įspūdį⁴⁹. Nors toks įspūdis nėra kasdienybė visiems, tačiau dvariškiams tai – eilinis pasirodymas. Medžiaga išdalijama *en masse* kaip livrėja, pavyzdžiui, „iš muitinės“ arba valdovui atvykstant į LDK (Gardiną) iš Lenkijos, arba karaliui išvykstant iš Gardino Lenkijon⁵⁰. Livrėja dovanojama ypatingomis progomis,

⁴⁶ 1475 m. Landhuto suvažiavimas: „Vor dem wagen der Königin gingen im Schritt zwei Pferde mit Knaben darauf, die in rote Seide gekleidet waren ... Dahinter ritten vier Litauer auf kleinen Pferden. Sie waren in ein rot-goldenes Gewand derartig gehüllt und gekleidet wie die Türken, mit Köcher und Bogen und anderes türkischen Geräten“, S. H i e r e t h, Herzog Georgs Hochzeit zu Landshut im Jahre 1475. Eine Darstellung aus zeitgenössischen Quellen, *Landshut in Wort und Bild*, heraus. M. Ammer, Bd. 2, Landshut, 1965, S. 113; apie patį suvažiavimą rašė taip pat M. B i s k u p, Wokół „Lanhuckiego wesela“ 1475 roku, M. B i s k u p, K. G ó r s k i, *Kazimierz Jagiellończyk. Zbiór studiów o Polsce drugiej połowy XV wieku*, Warszawa, 1987, s. 285–300. Tarp lietuvių buvo Albertas Jonaitis Manvydas, kuris lydėjo karalaite Jadvygą Kazimieraitę (Długosz, v, p. 634); jis turėjo 50 žirgų ir 50 žmonių, M. B i s k u p, Wokół, s. 297; dėl raudonai apsirengusių lietuvių pasiuntinių žr. *Rachunki królewskie*, s. 108, 1476 04 18, „pro quatuordecim ulnis panni machalensis rubei coloris, quem dedi in manus Soltan pro nunciis de Lythwania“.

⁴⁷ Žr. p. 42–43.

⁴⁸ L a c h a u t, *Liveries...*, p. 286.

⁴⁹ „Pręcipue vero in se omnium convertit oculos regis Polonię legatio, quam proceri iuvenes eleganti facie ac flavis crinibus post tergum vento dimissis in veste viridi non pauci pręcedebant, aliis ac prepinguibus insedentes equis, manubalistas more gentis uno ex latere, et alio gladium et pharetram ex pelle Libystidis ursę sagittis plenam gestantes; super crines aut levem pileum viridi colore pennatum, aut ex floribus sarta tulere. Supra humanam speciem visa iuvenum forma, qui appropinquante pontifice ab equis desilientes proni in terram cum legationis principibus Salvatoris vicarium adoraverunt, quem antea nunquam viderant.“ *Pii Secundi pontificis maximi Commentarii*, recens. I. Bellus, I. Boronkai, Budapest, 1993, p. 324–325; popiežiui jie padarė tokį įspūdį, kad jis juos aprašė du sykius, žr. ten pat, p. 163.

⁵⁰ *LM* 4, Nr. 1.3, 13.3, 18.2, 23.3.

kai atvyksta pasiuntiniai ir taip pat valdovo pasiuntiniams išvykstant, arba didelių švenčių metu⁵¹. Dažniausiai buvo dovanojamos septynios uolektys, kurių piniginė vertė apytikriai buvo 105–154 grašių⁵². Duodama ne vien tik dvaro tarnams, bet ir jų žmonoms⁵³.

Sąskaitų knygose, be šilkų bei audinių iš Brabanto (*machaliensis*), Anglijos, Olandijos (*novogonski*), Florencijos (*florinski*, kuris kainavo pusantro karto daugiau už Brabanto audinius), damasto, atlaso, ir gelumbės, randame įvairių kailių pavadinimų, dažniausiai kiaunių ir sabalų. Tokie kailiniai nešiojami Dvare, dovanojami svečiams bei dvariškiams. Šaltiniuose lotynų kalba net vartojamas slavų žodis *schuba*, *suba*⁵⁴.

Dėl kasdienybių reikia pasakyti, kad istorikai dažniausiai turi omenyje tuos dalykus, kurie nelabai apibūdinami kitomis jų pačių sugalvotomis kategorijomis: politika, religija, ekonomika. Remiantis išlikusiais šaltiniais, vargu ar galima daug pasakyti apie kasdienybę, nors galima kalbėti apie menkus, asmeniškai svarbius dalykus: Dvaras buvo ypatinga bendruomenė, už jos gyvenimą turėjo atsakyti valdovas, kuris dvariškius apgyvendindavo, maitindavo, girdydavo, aprengdavo, gindavo, įdarbindavo, net ir laidodavo – bent jau Kazimieras Jogailaitis Dvaro pareigūnų laidotuvių reikmenimis rūpinosi, pirkdavo žvakių ar dovanodavo medžiagos drabužiams arba bažnyčios, sarkofago puošmenoms (vienas geras pavyzdys – buvusio Vilniaus vaivados Mykolo Kęsgailaičio laidotuvės 1476 m.). Kazimieras taip pat užpirko mišias už dvariškio Bresto pilininko Jokūbo iš Kobylanų sielą, parūpino žvakių Sandomiero vaivados laidotuvėms ir pan.⁵⁵ Šviesos gausa buvo itin svarbi laidotuvių dalis. Žinome, kad karaliaus ir jo šeimos drabužiai (lininiai, šilkiniai, kailiniai) buvo taisomi, skalbiami (klaidingai teigė Mikalojus Lasockis, neva Vytautas dėvėdavęs drabužius tik vienašyk prieš juos dovanodamas arba išmesdamas)⁵⁶. Žinome apie jo [Kazimiero] bei jo šeimos siuvėjus (lenkus ir

⁵¹ *Rachunki królewskie*, s. 108, 10 uolekčių raudono atlaso Lietuvos pasiuntiniams, taip pat yra atskiras sąrašas tų, kurie gauna raudoną audinį, s. 124: *divisio staminis panni florentini rubei coloris*; s. 121: Kijevo pasiuntiniams, s. 131: drabužiai vengrų pasiuntiniui, s. 218: Mazovijos pasiuntiniams, s. 248: Smolensko pasiuntiniams. 1476 m. per Velykas bei Sekmines išdalijama audinių, ten pat, p. 122, arba liepos mėnesį prieš ir po Apaštalų pasiuntimo šventės ir per Žalgirio mūšio sukaktį, p. 130.

⁵² Po 7 uolektes – *LM 4*, Nr. 1.7; *Rachunki królewskie*, s. 227: „pro octo ulnis panni machaliensis dedi duas sexag., capiendo quamlibet ulnam pro xv gr. (1478 06 11)“; audinys iš Florencijos kainavo po 22 gr. už uolektę, p. 108.

⁵³ *LM 4*, Nr. 18.3, Pani Zenkova; Nr. 1.7, Pani Olekšova; Nr. 13.3, 16.6, Pani Janova Nosutiča; Nr. 16.6, Kunigaikštis Dmitrijus Pronskietis su žmona; Nr. 23.3, Vilniaus miestietis Matviejus su žmona.

⁵⁴ *Rachunki królewskie*, s. 100–101; D ł u g o s s i i, *Historia*, p. 360: „duplex schuba de sabellinis pellibus“.

⁵⁵ Sandomierz, *Rachunki królewskie*, s. 261,

⁵⁶ *Rachunki królewskie*, s. 88: „ab absolucione mensalium et manutergiorum regalium dedi quatuor gr. Latos ... a reparacione jopuli et caligarum iuvenis Sbrozek dedi sartori quinque gr“; s. 116: 1 gr. už karaliaus lovos paklojimą; s. 212: florenas už kardų valymą; marškinių skalbimas, lino marškinių skalbimas, balno lino skalbimas, s. 227.

lietuvius), kad Dvaro lietuviai turėjo savo siuvėją⁵⁷. Šaukštus, peilius taip pat reikėjo atnaujinti, kaip ir spyną bei raktą nuo Kazimiero miegamojo (viešame Dvaro gyvenime buvo vietos taip pat ir privatumui)⁵⁸. Galima surasti informacijos apie jų maistą (tai juoda duona, o per šventes – balta duona, alus, vietinės gamybos tiek Lenkijoje, tiek LDK, geriamas, kai vietiniai dvasininkai ateidavo pietų)⁵⁹, apie vyną (vengrišką, vokišką, skirtą ypatingoms progoms bei svečiams) per šventes⁶⁰. Maskolių pasiuntinių apsilankymo Kazimiero Dvare metu geriamas midus⁶¹. Nors svaigieji gėrimai buvo geriami per puotas, tačiau, kitaip negu Maskvos Dvare, Kazimiero Dvare gėrimas, matyt, nebuvo aiški ceremonialo dalis⁶². Taip pat gausiai vartoti prieskoniai (cinamonas, imbieras, migdolai), būta ant stalo egzotiškų vaisių (figų), razinų, vynuogių⁶³; mėsos patiekalai paprastai būdavo iš vištienos, avienos, žąsienos⁶⁴. Vienas tarnas buvo įkeitęs kailinius už žuvis, o paskui karalius juos išpirko⁶⁵. Tokių anekdotinių įvykių šaltiniuose nesunku atrasti. Karalius turėjo daug žirgų (dar kartą prisiminkime mitą apie Vytautą ir jo „žirgus dovanoms“, sakalų, šunų⁶⁶. Ataskaitų knygos taip pat minimi vaistai ir gydytojai

⁵⁷ Lietuvių siuvėjas Iwanyecz, *Rachunki królewskie*, s. 109; lietuvis siuvėjas, *Rachunki królewskie*, s. 91

⁵⁸ Spyna, ten pat, p. 241, šaukštai ir peiliai.

⁵⁹ Balta duona, 6 gr., *Rachunki królewskie*, s. 59; baltos duonos karaliui, 4 gr., ten pat; s. 243: „pro duobus actualibus cervisie quando fuerunt ptrlasti et vicarii apud dominum regem in proandioo dedi 22 gr.“

⁶⁰ 1471 12 09, 4 statinės vynui atgambenti Lietuvon kainavo po 4 gr., *Rachunki królewskie*, s. 41; 2 statinės vyno ir midaus, 4 gr.; 2 statinės vyno ir midaus tai progai, kai karalienė grįžo į bažnyčią po gimdymo (1472 m.), p. 59, lietuviškas midus, p. 109.

⁶¹ *Rachunki królewskie*, s. 88: „dedi X gr. Pro medone tunc quando nuncii de Moskwa erant in prandio“.

⁶² Plg., pavyzdžiui, Kontarinio pasiuntinybės Maskvoje bei Trakuose aprašymus: „mi fu poi presentata una tazza grande d'argento, piena di quella bevanda sua di melo, dicendomi che'l signore comandava ch'io la bevessi tutta ... questo usano, quando soleno far grandissimo honore, o a ambasciatori, o a altri“. Ю. Ч. С к р ж и н с к а я, *Барбаро и Конторини о России. К истории итало-русских связей в XV в.*, Ленинград, 1971 (toliau – *Барбаро и Конторини*), с. 206.

⁶³ *Rachunki królewskie*, s. 222: „cophino ficuum – florenum; pro amygdolis pro medio lapidis dedi mediam marcam“; p. 172: „de croco,... pipere, ...zynzibere, cariophole cimermonio, risio, flore muscati“; plg. produktus, vartojamus Vytauto dvare: *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae, 1376–1430*, ed. A. Prochaska, Kraków, 1882, s. 961–971.

⁶⁴ *Rachunki królewskie*, s. 230: 1478 06 14, „ad coquinam pro serenissimo domino rege et ad cenam pro aurigis, subagazonibus, canistis et ad thesaurum videlicet carnibus, gallis, ancis, avena et mutunibus sexagenam, novem gr et duos terc“.

⁶⁵ *Rachunki królewskie*, 1478, s. 224.

⁶⁶ Sakalai bei sakalininkai, *LM 4*, Nr. 1.7, 13.3, 16.6, 16.9, 18.3, 23.13, 23.3, 87, 91, 118, 140; *Rachunki królewskie*, s. 126, 137, 246, 247, 261; galvutės apdangalas sakalui, ten pat, antkakliai šunims, ten pat, p. 226; šunys bei jų laikytojai, ten pat, p. 120.

šunims bei žirgams gydyti. Dvariškių malonumui rusai atveždavo į dvarą šokančių lokių⁶⁷.

Gydytojas Jonas Liberhartas tarnavo ir Kazimierui bei jo sūnui Jonui Albertui, ir Krokuvos kanauninkui Jokūbui de Zalesie⁶⁸. Kartu buvo ir vaistininų (apotekininkų). Apotekininkai tiekavo ne vien vaistus, bet ir vašką kanclerio reikalams⁶⁹.

Maisto produktai buvo tiekiami iš karaliaus dvarų, taip pat iš dalies jais apsirūpinti padėdavo ir paties Dvaro gyvenimo būdas: medžioklė⁷⁰ padėjo ir sportuoti, ir rengtis karui, ir apsirūpinti maistu.

Dvare buvo linksma: muzika (žinome apie trimitininkus, kurių buvo ypač daug, būgnininkus, litaurininkus, arfininkus)⁷¹, pasakos, o pirmiausia apkalbos. Dvaras buvo gandų lizdas, tačiau vis dėlto už šmeižtus bausta – tai liudija Jogailos žmonų Elžbietos Granowskos ir Sofijos Alšėniškės, kurias apšmeižė dvariškiai, atvejai⁷². Didžiąsias šventes pažymėdavo šokiais, muzika bei turnyrais⁷³. Tačiau tai nereiškia, kad viskas visuomet sekėsi. 1454 m. įvyko Kazimiero vestuvės, bet sumanytą turtingą pasirodymą sugadino lietus, kuris pakenkė dalyvių šilkinėi aprangai⁷⁴.

Dvare taip pat buvo *iudex curie*, teisėjas. Šias pareigas ėjo Mikolajus Grzymala (1463–1473) bei Jokūbas Klonowski (1487–1492). Jie turėjo teisti prasižengusius

⁶⁷ Vaistai žirgams, 1 gr.; vežikui su nesveika pėda, 3 gr., *Rachunki królewskie*, s. 172; rusai su lokiais, „ruthenis cum urso“ (1478 07 25) „marcam“; 1478 08 04 „ruthenis cum urso florenum“, *Rachunki królewskie*, s. 247, 250; s. 244: „pro alvno et coperwoser pro medecinis equis regalibus dedi grossum“. *LM 4*, Nr. 1.7: Merkinėje gyvena žirgus gydę totoriai.

⁶⁸ Johannes, *Teki Paw.*, s. 142; vaistai perkami karaliaiūi Albertui, *Rachunki królewskie*, s. 127.

⁶⁹ *Teki Paw.*, s. 10, 35, 40, 113, 119, 133 (po 6 arba 8 svarus); mokami 8 florenai už popierių, 6 – už pergamentą.

⁷⁰ Medžiotojai kaip virtuvės personalas, *Rachunki królewskie*, s. 207.

⁷¹ Muzikantai, žr. p. 41, 43, priedas p. 52, cytharista, *Rachunki królewskie*, s. 55; muzikantai pas Vytautą, žr. Č a p a i t ė; Lasockio kalba: „penkis šimtus trimitininkų, kimzdelininkų, žonglierių, juokdarių, herodų“, *R o w e l l*, *Du Europos pakraščiai...*, p. 183; pas Aleksandrą, *P i e t k i e w i c z*, *Dwór...*, s. 89–90.

⁷² Apkalbos – Elžbieta Granowska: prieš ją nusiteikęs ir satyrą parašęs kunigėlis Stanislovas Ciolekas (Stanisław Ciolek) turėjo išeiti iš dvaro, *J. K r z y z a n i a k o w s k a*, *J. O c h m a n s k i*, *Władysław II Jagiello*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdansk-Lodz, 1990, s. 242–243; dėl Sofijos teismo žr. ten pat, p. 284–285, ir *J. D ł u g o s z*, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa polskiego, księga jedenasta 1413–1430*, oprac. D. Turkowska i inn., Warszawa, 1985, s. 240–242. Dvaro pikti liežuviai plepėjo, kad karalienės vaikas Vladislovas – ne Jogailos sūnus. Apie gandų lizdus plg. *De miseriis curiae*, eil. 111–112: „est mos in curia nimium laxare labella / cachinis multus et detractorijs“, žr. toliau išnašą 130.

⁷³ *D ł u g o s z*, *Annales*, p. 88, 145, 170, 180; žr. taip pat nuorodas 77, 107, 108.

⁷⁴ *D ł u g o s z*, *Annales*, p. 178.

dvariškius⁷⁵. Anglijoje nusikaltimų, padarytų karaliaus aplinkoje, tyrimui irgi buvo atskiras teismas, kuriam vadovavo Dvaro maršalas⁷⁶. Pats karalius teisėjaudavo dvikovoje tarp didikų, kaip Jokūbo iš Kobylanų atveju. Šis kovėsi su anglų riteriu, kuris atvyko Lenkijon dalyvauti dvikovose su žymiais riteriais⁷⁷.

Karaliaus Dvaro kalendorius buvo pažymėtas atvykimų, išvykimų. Ypatingomis progomis atvykus karaliui į kitą vietą, jis būdavo sutinkamas miestiečių, vietinių bajorų ir dvasininkų būrio. Tokias tradicijas Lenkijoje ir Lietuvoje aprašo Dluogošas, o apie panašius dalykus skaitome ir Lietuvos metraštyje⁷⁸. 1440 m. Kazimieras Jogailaitis atvyko Lietuvon su 2000 lenkų riterių svita. Iš Gardino jo pasveikinti išjojo Mykolas Žygimantaitis su 500 raitelių. Buvo apsikeista dovanomis, o naujas valdovas patvirtino Mykolo privilegijas. Į Lietuvos teritoriją įžengusį Kazimierą priėmė visi Lietuvos kunigaikščiai, bajorai ir didikai. Vilniuje jis susitiko su Vilniaus vyskupu, pilininku bei vaivada, kartu ir su visa dvasininkija bei miestiečiais⁷⁹. Kazimieras, skambant trimtams, buvo palydėtas į pilį, kur pirmiausia jis žengė į katedrą padėkoti Dievui už jam suteiktą malonę.

Medžioklės taip pat užėmė daug valdovo laiko. Pasak Dluogošo, Kazimieras praleido visą savo laiką Didžiojoje Kunigaikštystėje dalyvaudamas medžioklėse, priimdamas (užsienio) kunigaikščių pasiuntinybes bei tvarkydamas LDK reikalus⁸⁰. Medžioklė buvo ir sportas, ir būdas pasirūpinti maisto, ir pasitreniravimas karams. Apie Jogailaičių aistrą medžioti daug parašyta, o čia užtenka paminėti Dluogošo pastabas⁸¹. Kazimieras apsilkankė Trakuose būtent tuomet, kai medžiojami paukščiai (ankstyvą pavasarį).

⁷⁵ Žr.: J. K u r t y k a, Problem identyczności urzędów ziemskich krakowskich i nadwornych w wiekach XIV–XVI, *Urzędy dworu monarszego dawnej Rzeczypospolitej i państw ościennych. Materiały sesji zorganizowanej przez Zamek Królewski na Wawelu listopad 1993*, red. A. Gašiorowski, R. Skowron, Kraków, 1996, s. 28–30.

⁷⁶ V a l e, *The Princely Court...*, p. 24.

⁷⁷ Jokūbas iš Kobylanų, Kazimiero čempionas Vavelyje kovojo su kilmingu, stipriau bei labai narsiu angliu, kuris buvo atvykęs Lenkijon „pugnandni in torneamento et hastiludio“, žr. S. K u t r z e b a, Przyczynek do dziejów turnieju w Polsce, *Wiadomości numizmatyczno-archeologiczne*, R. 13, t. 4, nr 3–4, s. 382–384, čia s. 383; žr. taip pat *Codex expistolarius saeculi decimi quinti*, cz. 3, nr 74.

⁷⁸ 1447 m. išrinktasis lenkų karalius Kazimieras joja į Krokuvą, D ł u g o s z, *Annales*, p. 45; plg. *Полное собрание русских летописей* 35, Москва, 1980, c. 96 (Gedimino įžengimas į Kijevą), 101 (Vytautaitė įžengia Maskvon).

⁷⁹ D ł u g o s z, *Annales*, p. 252.

⁸⁰ D ł u g o s s i, *Historia*, p. 621, *sub anno 1475*: „illicque venationibus vacans... Vilnam pervenit, illicque Paschae et dies subsequentes, publica negotia Lithuaniae Ducatus curando et legationibus principum respondendo, celebravit“.

⁸¹ D ł u g o s z, *Annales*, p. 76, 92, 117, 151, 173, 176; D ł u g o s s i, *Historia*, p. 621, 649. Žr. taip pat A. S a m s o n o w i c z, *Łowiectwo w Polsce Piastów i Jagiellonów (Studia i materiały z historii kultury materialnej*, 62), Wrocław-Warszawa-Kraków, 1991, s. 280–292.

Kitus svarbius laikotarpius žymėjo didžiosios bažnytinės šventės, būtent Kalėdų, Trijų Karalių, Gavėnios, Velykų, Sekminių, Švč. Trejybės, Dievo Kūno, Apaštalų Nusiuontimo (Žalgirio mūšio diena), Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo, Jos Gimimo dienos ir kt. šventės. Buvo stengiamasi švęsti tokias šventes įvairiose vietose, apvažiuojant valdovo žemes⁸². Kitos viešos religinės progos – valdovo šeimos asmeninės šventės: gimimas, krikštas, karalienės grįžimas į bažnyčią pagimdžius kūdikį, santuokos, laidotuvės. Dvaras taip pat rūpinosi savo narių šventėmis. 1477 m. rugpjūčio mėnesį Kazimieras su sūnumis bei karaliene dalyvavo Trakų vaivados Radvilos Astikaičio laidotuvėse⁸³.

Kazimieras globojo Vilniaus pranciškonus konventualus bei bernardinus. Pastaruosius jis pakvietė Vilniun. Jo globą parodo ir pačių brolių istorinė tradicija, ir Lietuvos Metrikos įrašai⁸⁴. Tuo pat metu nereikia pamiršti jo dosnumo, rodyto Vilniaus stačiatikiams⁸⁵. Ten, kur ėjo valdovas, ėjo ir jo dvariškiai. Tarp bernardinų bei pranciškonų globėjų matome ir Joną Kučukaitį, o ką jau kalbėti apie LDK diduomenės narius, kurie įsirašė į pranciškonų atminties sąrašus⁸⁶. Apžiūrinėjant Kazimiero dovanas Vilniaus katedrai, reiktų turėti omenyje tai, kad ši bažnyčia yra pilies teritorijoje ir kadaise vaidino dinastijos bei valstybės šventyklos vaidmenį. Ten palaidoti didieji kunigaikščiai Vytautas ir Žygimantas Kęstutaičiai, kunigaikštis Švitrigaila Algirdaitis, Mykolas Žygimantaitis ir, svarbiausia, (šv.) Kazimieras Kazimieraitis. Pastarasis palaidotas Šv. Andriaus ir Stanislovo koplyčioje, kurią karalius Kazimieras buvo fundavęs savo globėjų garbei⁸⁷. Ten laikytos šv. Mišios dalyvaujant valdovui su Dvaru, ten sukurta Jogailaičių valstybių unija atspindinti aplinka su šv. Stanislovo relikvijomis, ten apsilan-

⁸² T. L a l i k, Kaplica królewska i publiczne praktyki religijne rodziny Kazimierza Jagiellończyka, *Kwartalnik Historyczny* 88 (1982), s. 391–415.

⁸³ Šeimos gyvenimo progos, *Rachunki królewskie*, s. 59, 247–248 (krikštas), 117 (*puerperio*); Radvila, *Rachunki królewskie*, s. 182.

⁸⁴ J a n z K o m o r o w a, *Memoriale ordinis fratrum minorum a fr. Joanne de Komorowo compilatum*, wyd. X. Liske, A. Lorkiewicz (*Monumenta poloniae Historica* 5), Lwów, 1888, s. 200; *LM* 4, p. 80: 5 statinės grūdų iš Kauno muitinės, p. 97: Vilniaus bernardinams *ustav medaus* iš Vilniaus klučo, plačiau žr.: M. M a c i s z e w s k a, *Klasztor bernardyński w społeczeństwie polskim 1453–1530*, Warszawa, 2001.

⁸⁵ *LM* 4, Nr. 23.3: Kijevo archimandritui Fedosijui 600 grašių iš Kijevo muitinės; Nr. 23.3: Vilniaus archimandritui Makarijui 2 statinės druskos iš Kauno muitinės, ten pat: 15 statinių grūdų.

⁸⁶ J a n z K o m o r o w a, *Memoriale*, s. 200, 202; S. C. R o w e l l, *Winning the Living by Remembering the Dead? Franciscan Tactics and Social Change in Fifteenth-Century Vilnius, Tarp istorijos ir būtovės. Studijos prof. Edvardo Gudavičiaus 70-mečiui*, sudarė A. Bumblauskas, R. Petrauskas, Vilnius, 1999, p. 87–121.

⁸⁷ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia*, ed. A. Theiner, II, Roma, 1860, No. 299, p. 276; indulgencijos Šv. Andriaus (dab. Šv. Kazimiero) koplyčiai – No. 307, p. 287.

ko valdovas, formaliai įžengęs į sostinę⁸⁸. Šv. Kazimiero laidotuvėms, t. y. Dvaro ren-
giniui, naudoti auksas, sidabras bei purpurinis šilkas, kurie buvo padalinti Vilniaus vys-
kupui bei kapitulai⁸⁹.

Labdara – tai dar viena sritis, kur valdovas rodė pavyzdį savo dvariškiams, o pastarieji
savo ruožtu darė įtaką kitiems visuomenės nariams. Pavyzdžiui, 1468 m. Kazimieras
fundavo bernardinų brolyną Vilniuje. Ši įstaiga tapo itin populiari tarp dvariškių, ypač
Kučukaičių, Radvilų bei Goštautų. Kaune Trakų vaivada Stanislovas fundavo panašų vie-
nuolyną, o vėliau jam rimtą paramą suteikė Karaliaučiaus pirklys⁹⁰. 1449 m. Kazimierui
tvirtinant Naugarduko parapijos bažnyčios privilegiją, šio dokumento liudininkai buvo
Sačka, dvaro maršalas, Alekna Sudimantaitis, vyriausiasis dvaro pataurininkas, Andrius
Goliginaitis, vyr. virtuvininkas (*ochmistrz*), ir daugelis kitų *familiaries* (dvariškių)⁹¹. Šios
šeimos parėmė Vilniaus brolius pranciškonus, o 1450 m. tie patys pareigūnai gavo lei-
dimą iš popiežiaus Mikalojaus V naudotis nešiojamais altoriais (naudingais keliaujan-
tiems žmonėms). Nėra aišku, ar tai reiškia, kad jie patys samdė savo kunigus (vienuolius)⁹².

Dvare būdavo išdalijami pinigai karaliui, karalienei ir karalaičiams, idant galėtų
juos aukoti per šv. Mišias. Per 1476 m. Sekmines bei Švč. Trejybės šventę karalius su
žmona paaukojo po 6 ir 10 grašių; tuo pat metu baltos duonos buvo perkama valdovams
už 6 grašius⁹³. Tačiau praėjus savaitei po Dievo Kūno šventės, valdovas paaukojo 2
floreus Mišioms (t. y. 64 grašius), o elgetoms davė 16 grašių⁹⁴; tais metais per Švč.
Mergelės Marijos Apsilankymo šventę karalius su sūnumis paaukojo 38 grašius Mišių
metu bei išdalijo 24 grašius vargšams⁹⁵.

⁸⁸ Apskritai žr.: sesuo U. B o r k o w s k a, *Codzienny i odświętny ceremonial religijny na dworze Jagiellonów, Theatrum ceremoniale na dworze księząt i królów polskich. Materiały konferencji naukowej zorganizowanej przez Zamek Królewski na Wawelu i Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniach 23–25 marca 1998*, red. M. Markiewicz, R. Skowron, Kraków, 1999, s. 71; D ł u g o s z, *Annales*, p. 252: „primo autem ecclesiam cathedralē sancti Stanislai ingressus... clemencia Dei per canticum Te Deum Laudamus per ora cleri laudabatur“.

⁸⁹ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, I, wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz (*KDKDW*), Kraków, 1932–1948, nr 348, s. 405–411.

⁹⁰ J a n z K o m o r o w a, *Memoriale*, s. 202.

⁹¹ *KDKDW*, nr 194, s. 217–220.

⁹² *Bullarium Poloniae*, ed. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, VI, Roma-Lublin, 1998, s. 92, nr 394–401. Kiti pranciškonų lietuvių rėmėjai gavo panašias indulgencijas. Žr.: R o w e l l, *Winning the Living*.

⁹³ U. B o r k o w s k a, *Królewskie miłosierdzie, Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej*, red. D. Gawinowa et al, Warszawa, 1991, s. 683–694.

⁹⁴ *Rachunki królewskie*, s. 59; dėl įvairių pinigų vertės žr.: Z. G ó r c z a k, *Podstawy gospodarcze działalności Zbigniewa Oleśnickiego biskupa krakowskiego (Biblioteka Krakowska, nr 138)*, Kraków, 1999, s. 217–221.

⁹⁵ *Rachunki królewskie*, s. 128. Apskritai apie karališkąją labdarą žr. išnašą 93 ir U. B o r k o w s k a, *Życie religijne polskich Jagiellonów. Zarys problematyki, Chrzciz Litwy. Geneza, Przebieg, Konsekwencje*, red. M. T. Zahajkiewicz, Lublin, 1990, s. 169–172.

Dvaras buvo ir mokslo centras ir karalaičiams, ir karaliui bei jo svitai: istorijos mokslas buvo naudingas politiniams tikslams, vyko ginčai dėl religijos⁹⁶, astrologija padėjo medicinai, politikai⁹⁷. Patys karalaičiai tokiuose renginiuose deklamuodavo savo pačių kalbas garbingų svečių akivaizdoje⁹⁸. Dvaras buvo vieta menininkams tiek Krokuvoje, tiek Trakuose. Kazimiero dvariškiai keliavo į kitas šalis, idant daugiau sužinotų apie didelių dvarų gyvenimą, pavyzdžiui, Aleksandras Soltanas apsilankė keliuose Vakarų bei Vidurio Europos valdovų dvaruose, taip pat ir Anglijos karaliaus Eduardo IV Dvare, viename iš moderniausių bei prašmatniausių XV a. Dvarų⁹⁹. Ten jis gavo dvariškio SS grandinė¹⁰⁰. Lietuvos praktikoje tai panašu į brangius drabužius, kuriais Kazimieras apdovanodavo užsienio ambasadorius. Pas Kazimierą taip pat atvykdavo jauni riteriai, kurie norėjo įgyti Dvaro patirties, – 1447 m. didysis magistras pasiuntė porą prūsų jaunuolių Lietuvon:

haben liebe und lust und sint geveiget euwer grosmechtikeit und andern hern und ffursten hoeffe, landt und gegenaten zcubesuchen sich darinne zcun sehn und ritterschafft zcu verben¹⁰¹.

Kaip mini M. Vale, kultūros bruožai nėra įgimti, jų išmokstama, jie perteikiami, o Dvaras buvo toji aplinka, kurioje tokie papročiai bei elgesio būdai įgyjami bei perduodami ateinančioms kartoms¹⁰².

Daugelis išlaidų sietinos su ypatingomis progomis: karaliaus atvykimu, išvykimu į miestą, krikštais, karūnavimais, vedybomis, laidotuvėmis, ambasadorių bei kitų svečių

⁹⁶ S. C. R o w e l l, Fifteenth-Century Poland-Lithuania in the Light of an Anonymous Kraków Notebook, *Questiones medii aevi novae* 8(2003), p. 301–349.

⁹⁷ S. C. R o w e l l, The Jagiellonians and the Stars, *Lithuanian Historical Studies*, 7 (2003), p. 23–42.

⁹⁸ *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. 1, cz. 2, wyd. J. Szujski, Kraków, 1876, Dodatek 5, s. 338–343.

⁹⁹ Soltanas, žr. W. P a r a v i c i n i, 'Alexander Soltan ex Lithuania, ritum grecorum sectans'. Eine Ruthenisch-Polnische Reise zu den Höfen Europas und zum Heiligen Land 1467–1469, *Zwischen Christianisierung und Europäisierung. Beiträge zur Geschichte Osteuropas in Mittelalter und Früher Neuzeit. Festschrift für Peter Niitsche zum 65. Geburtstag*, heraus. E. Hübner, E. Klug und J. Kusber (*Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa*, ii) Stuttgart, 1998. S. 36–39. Soltanas buvo Kazimiero Dvaro išdininkas, dažnai užsiėmęs lietuvių dvariškių reikalais, *Rachunki królewskie*, s. 108, 110, 116, 130, 131, 137, 144, 178–179, 248, 261; vėliau jis tapo Slonimo, Naugarduko, Bielsko seniūnu, R. P e t r a u s k a s, *Lietuvos diduomenė*, p. 292.

¹⁰⁰ P a r a v i c i n i, 'Alexander Soltan...', p. 39, plg. R. A. G r i f f i t h s, The King's Court during the Wars of the Roses. Continuities in an Age of Discontinuities, *Princes, Patronage and the Nobility...*, p. 49.

¹⁰¹ Berlynas, Geheimnes Staatsarchiv, Ordensfoliant 16, S. 1152–1154, publikavo: S. C. R o w e l l, *Du Europos pakraščiai...*, p. 187–188.

¹⁰² V a l e, *The Princely Court ...*, p. 1.

priėmimu. Tuomet argi galima šitokius įvykius vertinti kaip kasdienybę? Argi ne pras-tesni daugumos eilinių žmonių drabužiai, tai, kad jie moka už paprasčiausią duoną, yra tikroji kasdienybė? Galima teigti, kad ne vien. Mat dvaro kasdienybės tikslas iš esmės yra *neeiliškumas*, tai, kas kitiems tikrai nėra įprasta kasdienybė, nes dvaro uždavinys yra daryti įspūdį ir valdovo valdiniam, ir jo priešams bei konkurentams. Dėl to verta šioje plotmėje atkreipti dėmesį į tokį įvykį, kuris kartu buvo ir nekasdieniškas, ir suplanuotas, ir eilinis.

Kasmet nuo 1422 m. Melno sutarties sudarymo Vokiečių ordino bei LDK–Lenkijos atstovai susitikdavo peržiūrėti LDK–Ordino bei Lenkijos Karūnos–Ordino santykių bei sienų. 1483 m. liepos mėnesį pats didysis magistras Martynas Truchsessas atvažiavo Trakuosna pas Kazimierą su savo svita tartis dėl santykių su Vengrijos karaliumi dėl Rygos arkivyskupo Stepono bylos, prekybinių skundų bei prūsų–žemaičių pasienio politikos¹⁰³.

Kazimieras pasiuntė savo sūnus Albertą ir Aleksandrą kartu su Vilniaus vaivada, rusų kunigaikščiu (tikriausiai vienas iš Semenovičių bei totorių kariauna su 1100 žirgų svečių sutikti ir juos palydėti (grojant trimitininkams bei litaurininkams) į namą prie parapijos bažnyčios (kaip ir vienuolis magistras apsistodavo pas dvasininkus). Išėiti pačiam arba pasiųsti tinkamo rango atstovus pasitikti pasiuntinius bei juos lydėti į savo valdas buvo bendra valdovo diplomatijos dalis¹⁰⁴. Pasiuntinių bei priimančios šalies žirgų skaičius irgi rodė pagarbą. XV a. tokios žirgų bei tarnų svitos būdavo įvairios – jas sudarydavo nuo kelių dešimčių iki daugiau negu tūkstančio dalyvių¹⁰⁵. Panaši situacija klostėsi ir LDK, kur 1400 m. Ona Vytautienė važiavo pas didįjį magistrą su 400 arklių (nereikia pamiršti, jog žirgai turėjo ir jojikus). LDK atstovai atvyko Krokuvon Kazimiero vestuvių švęsti su 1200 žirgų *in magna pompa et apparatu*¹⁰⁶. Šiuo atveju delegacija neįžengė į Trakus tyliai. Matyt, muzika, ypač trimitininkų palyda, buvo ypatinga Gediminaičių ir Jogailaičių valdovų ceremonialo, pompos dalis. Aprašydamas 1454 m. Kazimiero Jogailaičio vedybas su Elžbieta Habsburgaite, Dlugošas mini, kad karaliaus motina Sofija (Alšėniškė) grįžo rūmuosna su Elžbieta karieta *cum clangore tubarum*¹⁰⁷. Kitur istorikas nurodo, kad Aldona Gediminaitė, Lenkijos karaliaus Kazimiero III Didžiojo žmona, išsiskyrė savo „pagonišku“ muzikantų palyda¹⁰⁸.

¹⁰³ Žr. priedą, p. 50.

¹⁰⁴ Q u e l l e r, *The Office of Ambassador...*, p. 192.

¹⁰⁵ Ten pat, p. 185–186.

¹⁰⁶ R. P e t r a u s k a s, *Vytauto dvaras...*, p. 42; 1454 m., D ł u g o s z, *Annales*, p. 170.

¹⁰⁷ D ł u g o s z, *Annales*, p. 178.

¹⁰⁸ D ł u g o s z, *Annales, liber ix*, red. D. Turkowska, Warszawa, 1978, s. 213, *sub anno* 1339: „sive equo sive curru veheretur, tympana, sambuce, fiale et varii generis armonia, modulando canendoque illam precedebat“.

Kitą dieną (penktadienį) karalius pasiūlė jiems atsipūsti po sunkios kelionės. Susitikimas įvyko po pietų. Karalius, visi trys sūnūs (tarp jų ir Kazimieras), Vilniaus vyskupas, Žemaitijos seniūnas (svarbiausias asmuo derybose dėl vakarinių sienų), Vilniaus bei Trakų vaivados ir kiti riteriai palydi magistrą į pilį, į prabangiai kvepiančią salę, kur svečias vaišinamas saldainiais¹⁰⁹ bei vynu. Šeštadienį keturi ponai palydi magistrą devintą valandą pas karalių – palyda visada tokia pat, kokia buvo skirta Kontarinui ir kitiems svečiams. Magistras sėdi karaliui iš kairės. Magistro ataskaitoje nerasime užuominų apie jam kilusius išpūdžius (jis juk ne Venecijos atstovas, jis žino, su kuo bendrauja), tačiau esmė ta pati: teatras su procesija nuo parapijos bažnyčios iki pilies, trimitai, litaurai, kilminga palyda. Nors apie dovanų mainus šiame šaltinyje nekalbama, tačiau dažnai didysis magistras gaudavo kailinių ir kitų dovanų, už kurias atsilygindavo¹¹⁰.

Dabar grįžkime prie Kontarinio. 1477 m. vasario 25 d. Venecijos atstovas atvyksta iš Didžiosios Maskvos Kunigaikštijos, keliavęs per miškus užšalusių upių ledu. Sužinojęs, jog jis yra Trakuose¹¹¹, Kazimieras siunčia du kilmingus vyrus pasveikinti Kontarinį bei pakviesti kitos dienos pusryčių. Toks yra diplomatinis paprotys LDK žemėse (taip sveikinti Martynas Truchsessas 1483 m., Kontarinis, kai jis buvo pas Kijevo vaivadą Martyną Goštautą¹¹²). Kontarinui dovanojami tamsiai raudoni (*cremesin*) damasto (*damaschin*) rūbai, papuošti kiaunių kailiukais (pirmąsyk, 1474 m., jam buvo davę juodus damasto rūbus Velykų šventei, o Maskvoje Jonas III liepė jam apsirengti dovanotais kiaunių kailiniais)¹¹³. Tokiais drabužiais apsirengiama buvo pagal tai, „kaip liepia paprotys“¹¹⁴. Aiškėja, kad kito valdovo atstovas turi dalyvauti Dvaro ceremoniale pagal vietinę tradiciją: 1460 m. atvykę austrų pasiuntiniai *in pulchra comitiva* vilkėjo ketveriais Kazimiero dovanotais sabalo arba kiaunių kailiniais¹¹⁵. Jis vežamas pilin „karaliaus rogemis, kurias traukė šešetas labai garbingų žirgų, o lydėjo keturi bajorai

¹⁰⁹ 1477 m. vienas akmuo saldainių kainavo 7,5 markes, *Rachunki królewskie...*, s. 124.

¹¹⁰ 1452 m., D ł u g o s z, *Annales*, p. 133; 1465 m., D ł u g o s s i i, *Historia*, p. 413.

¹¹¹ Užsienio pasiuntiniai žinojo, kad Trakuose galima susitikti su valdovu, Barbaro ir Kontarinis iš viso nemini Vilniaus. Pasiuntiniai pakeliui į Trakus nakvojo daugelyje vietų: „a logi a logi dove son stati *alozamenti per avanti*“, *Барбаро и Конторини*, c. 134. Trumpai apie Trakų vaidmenį dvaro gyvenime žr.: S. C. R o w e l l, Trakai – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mikrokosmas, *Trakų istorinis nacionalinis parkas UNESCO pasaulio paveldo sąrašuose. Poreikis ir galimybės*, Kaunas, 2003, p. 38–49.

¹¹² 1474 m., *Барбаро и Конторини*, c. 189.

¹¹³ *Rachunki królewskie*, s. 108, 1476 03 02: cf. „Quatuor decem ulnis panni florentini rubei coloris, capiendo ulnam per viginti duos gr., quem pannum dedi domino Salthan pro Thartaris et Veneto“ (tikriausiai ne Kontarinui, bet kitam venecijiečiui). Maskvoje, *Барбаро и Конторини*, c. 206. Venecijos valdžia, kuri pasižymėjo šykštumu, taip pat dovanodavo raudoną aprangą ambasadoriams, Q u e l l e r, *The Office of Ambassador...*, p. 191.

¹¹⁴ 1474 m. Ambasada, *Барбаро и Конторини*, c. 189.

¹¹⁵ D ł u g o s z, *Annales*, p. 340.

ir būrys kitų“. Ši palyda eina pėsčiomis šalia rogių. Kazimiero kambaryje jį priima pats karalius ir du sūnūs, kuriuos, valdovo noru, svečias paima už rankų. Aleksandras ir Albertas taip pat apsirengę tamsiai raudonais atlaso rūbais, jauni ir gražūs kaip angelai (apskritai Kontarinis aprašo dangišką, nežemišką aplinką)¹¹⁶. Jis nori kalbėti priklaupęs, bet karalius to neleidžia, o liepia jam sėstis ant kėdės kambario viduryje. Priimdami svečius, Vakarų Europos karaliai sėdėdavo soste viename salės gale, o pasiuntinys – ant kėdės kitame gale¹¹⁷. Kontarinis pabrėžė, kad jis taip ir padarė vien dėl to, kad karalius taip reikalavo. Taigi vien jau gestų teatre pasiuntinys, brangiai apsirengęs kaip vietinis, traktuojamas kaip lygus su karaliumi – paties Kontarinio žodžiais: „jo riteriškas mandagumas [*cortesia*] bei žmogiškumas [*umanità*] mano atžvilgiu buvo tokie, kad negalėjo būti didesni, net jeigu būčiau jo paties sūnus“. Kontarinis pabrėžia, kad jis turėjo liesti karalaičių rankas. Kijeve jis turėjo priimti LDK pasiuntinio ranką¹¹⁸. Tuo tarpu Maskvoje Kontarinis turėjo didžiajam kunigaikščiui Jonui III bučiuoti ranką¹¹⁹. Karalaičiai vaidino svarbų vaidmenį dvaro teatre: jie įspūdingai apsirengę, priima svečius ir net sako kalbas – tai žinome ne tik iš Kontarinio aprašymo, bet ir iš mus pasiekusių Kazimieraičių kalbų¹²⁰. Toks ceremonialas turi mažiausiai du tikslus: viena vertus, jis kuria gerą įspūdį ambasadoriams ar svečiams, karaliaus sūnūs yra karališkieji atstovai, nors ne pats valdovas, o kita vertus – tai diplomatijos mokykla būsimiesiems valdovams.

Pietums karalius su sūnumis įžengia skambant trimitams. Karalaičiai sėdi dešinėje, Vilniaus vyskupas ir svečias – kairėje. Salėje taip pat pietauja keturiasdešimt bajorų. Trimitai praneša apie naują patiekalą, o jų yra gausybė. Serviravimo stilius – toks pat kaip Italijoje, naudojami peiliai, tad Kazimiero Dvaras neatsilikio nuo kitų Europos Dvarų. Prancūzų kronikininkas Fruasaras (Froissart) taip pat rašo, kad pietūs prasidėjo nuo muzikos¹²¹. Kazimiero tarnai, tokie kaip Soltanas, apvažiavę Vakarų Europos valdovų dvarus, gerai išmokė vakarietišku madu. Galima spėti, kad buvo dainuojama pietų metu, panašiai kaip Kontariniui pietaujant Kijeve kartu su vietiniu vyskupu ir bajorais¹²².

¹¹⁶ „giovani e belli, che parevano due angeli“, *Барбаро и Конторини*, c. 208.

¹¹⁷ Q u e l l e r, *The Office of Ambassador...*, p. 195.

¹¹⁸ „mi fece pigliar la mano de detto ambasciatore“, *Барбаро и Конторини*, c. 189; plg. kaip Vytautas priėmė Ragainės komturą Marquardo von Salzbachą: „wir nomen in *bei der hant* undfursten in mit uns hen of“, *CEV*, Nr. 396, p. 193.

¹¹⁹ *Барбаро и Конторини*, c. 206.

¹²⁰ *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, I.2, dodatek 5, i-iv, s. 338–343; Trakuose karalaičiai irgi turėjo kalbėtis su išvykstančiu Kontariniu: „e commandò alli figliuoli mi usasseno simile parole“ (panašūs žodžiai čia reiškia *humanissime*), *Барбаро и Конторини*, c. 209.

¹²¹ Q u e l l e r, *The Office of Ambassador...*, p. 190; žr.: 1491 m. medžio ražinys, išspausdintas kn. *Zamek i dwór w średniowieczu od XI do XV wieku*, red. J. Wiesolowski, J. Kowalski, Poznań, 2001, s. 114.

¹²² „haveano alcuni cantori, i quali mentre desinammo cantavano“, *Барбаро и Конторини*, c. 189.

Pasak Dluogošo, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje valdovas dažniausiai užsiėmė medžiokle, vietiniais reikalais bei svečių ir pasiuntinių priėmimu.

Dovanų tradicija būdinga visoms tautoms ir visais laikais¹²³. Dovanomis galėjo būti brangakmeniai, ginklai, gyvūnai (žirgai, sakalai, kumeliukai arba šunys, net ir egzotiški žvėrys). Dažniausiai abi šalys dovanodavo audinius, kailius ir drabužius. Lenkijoje ir Lietuvoje dažniausiai dovanodavo drabužius ir kailius. 1465 m. Vokiečių ordino atstovai, atvykę susitaikyti su Kazimieru, dovanų gavo sabalo ir kiaunių kailinius; 1476 m. tarp dovanų turkų pasiuntiniams buvo brangakmeniais nusėti kailiniai ir auksiniai peiliai¹²⁴; iš totorių Kazimieras dovanų gavo sidabrinių peilių bei indų, šilkinųjų audinių, auksu bei perlamutru papuoštų purpurinių damastų ir pasiuntinio asmeninių dovanų. Kazimieras atsilygino panašiu dosnumu¹²⁵. Dovanos būdavo abipusės. Paminėtas skirtumas tarp atlygių bei dovanų. 1447 m., kai lietuvių didikai grįžo namo po Kazimiero karūnavimo lenkų karaliumi, jie gavo ir atlygį, ir dovanų:

*principes et barones Lithuanie magnificis et sumptuosius non solum remunerati sed ditati donis*¹²⁶.

Kartais didelė dovana galėjo būti suprantama arba tikrai įvardijama kaip bandymas gauti atstovo paramą. Tuo atveju pasiuntinys turėjo kuo mandagiausiai atsisakyti būti apdovanojamas, kaip matome iš vieno 1466 m. Lenkijos pavyzdžio, kai sudarant Torunės sutartį su Vokiečių ordinu, Kazimieras Jogailaitis taip dosniai apdovanojo popiežiaus legatą, kad pastarasis meldė nebedovanoti jam tokio turto, nes būdamas dvasininkas, jis negalėjo jo priimti¹²⁷. Pinigai irgi buvo priimtini kaip dovana, nors tokie atvejai retesni. 1479–1480 m., kaip žinome iš Lietuvos Metrikos, Pskovo pasiuntiniai dovanavo Kazimierui Jogailaičiui, karalienei ir karalaičiams pinigų asmeniškai ir kartu miesto vardu¹²⁸.

¹²³ Queller, *The Office of Ambassador...*, p. 203–204; J. Bardach, Darowizna wzajemna na Litwie w XV i XVI w., *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.*, Warszawa-Białystok, 1970, s. 174–187.

¹²⁴ Długossii, *Historia*, p. 413, 643.

¹²⁵ Długossii, *Historia*, p. 670; geri šios procedūros pavyzdžiai yra Lietuvos Metrikos duomenys apie totorių dovanas, žr.: М. Довнаръ Запольскій, *Литовские упоминки татарскимъ ордямъ. Скарбовая книга Метрики Литовской 1502–1509 г.*, Симферополь, 1898. Žr.: E. Banionis, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinybių tarnyba. XV–XVI amžius*, Vilnius, 1998, p. 77–85.

¹²⁶ Długosz, *Annales*, p. 49, sub anno 1447.

¹²⁷ Queller, *The Office of Ambassador...*, p. 203–204; Długossii, *Historia*, p. 465–466.

¹²⁸ *LM 4*, Nr. 60 (1479 09–1480 08), 13 indiktas: „Trakuose karaliui Pskovo miestas davė 5 rublius, posadnikas Vasilijus 1 rublį, Juris poltiną; karalaičiams abu pasiuntiniai davė po 1 poltiną ir iš viso Kazimieraičiai gavo 16 poltinų; karalienei miestas dovanavo 1 rublį, posadnikas Vasilijus 1 poltiną, o Juris 1 vengrų auksinį; 1462 m. Mazovijos kunigaikštis Konradas Juodasis gavo 200 florenų ir dvigubus sabalo kailinius“, Długossii, *Historia*, s. 360.

Tokių dovanų šaltiniai LDK buvo Didžiojo kunigaikščio išdas, muitinės, *raktai* (*kliuč*) bei valdovo kiemai (dvarai). Tinkamas pavyzdys – 1488–1489 m. Korčine ir Krokovoje Tverės didžiajam kunigaikščiui dovanoti sabalo kailiniai su aksomo arba damasto priedu, vieneri kiaunių kailiniai, Vakarų Europoje pagaminti audiniai, 3600 grašių (iš išdo), medus iš Lucko rakto, avižos žirgams (iš ten pat), šienas iš Voluinės Vladimiro dvaro¹²⁹.

Trumpai tariant, Jogailaičių Dvaras atspindi savotišką kasdienybę, o būtent gana uždarą, atskirtą nuo daugumos gyventojų bendruomenę, kurios tikslas iš dalies ir buvo nebūti eilinei. Todėl verta domėtis įprastu Dvaro teatrališkumu – jo gestais, apranga, muzika bei ceremonialu. Jis atspindi platesnį Lietuvos–Lenkijos pasaulį, kurio negalima pamatyti domintis institucijomis, veikiančiomis už dinastijos pasaulio ribų bei rodančių keblesnę Jogailaičių valstybių unijos padėtį. Moralistas, kuris pats nesilankė Dvare, buvo linkęs pasmerkti jo moralę, tuštybę, prašmatnius rūbus bei šlykščius liežuvius¹³⁰, bet negalima neigti Dvaro efektyvumo darant gerą įspūdį užsienio ponams bei vietos prastuomenei. O eiliniai žmonės, kartais besiskundžiantys, kad valdovų gyvenšana jiems brangiai kainuojanti, vis dėlto labiau linkę piktintis valdovais, gyvenančiais ne taip įspūdingai, kaip, jų manymu, dera karaliams. Dvaro prabanga bei pompastika turėjo tikslą (nors ir tada būta parazitų dvare, kaip ir dabar), nes „pasirodymas, išvaizda reikšdavo galią“¹³¹. *Plus ça change*. Kazimiero karūnavimo šventei Mazovijos kunigaikščiai įžengė į Krokuvą su 1000 raitelių palyda kaip karaliai, o kitą dieną per karūnavimo iškilmes jie konkuravo su aukšto rango dvasininkais dėl pirmenybės ceremoniale¹³². Nedera pamiršti, kad viduramžių kalbose žodžiai ‘turtingi’ ir ‘galingi’

¹²⁹ *LM 4*, Nr. 142 (1488 09 10–1489 05 10): Сентябрь 10, индикть7: „3 Нового Места послано князю великому Тферскому: шуба соболья волоочная аксамитомъ, або адамашкою, а другая шуба, а 2 поставы сукна махалского, а 3 поставы новогоньскихъ съ скрабу, а 2 колоде меду пресного съ ключа Луцького, 50 бочокъ овъса на кони тамъ жо, а 9 стирть сена зъ дворовъ Володимирскихъ, а 30 копь грошей изъ скарбу. Князю великому Тферскому дано въ Краковѣ мая 10 день, индикть 7:2 поставы сукна махалского, а 3 поставы сукна новогонского, а 30 коръ грошей изъ скарбу“.

¹³⁰ Dvaro tuštybė yra dažna Viduramžių Europos literatūros tema, geriausiai atstovajama W. M a p o, *De nugis curialium*. XV a. antroje pusėje apie lenkų Dvarą rašo Magistras Olochochas savo veikale *De curie miseria* – Miscellanea. Polonolatina. VII. (Mistrz O l o c h o c h, *De curie miseria*), *Pamiętnik literacki*, Rocznik 24 (1927), s. 87–93: eil. 10, *pompa regnat*; eil. 15–21, smerkia ilgus dvariškių plaukus, „curiote ut femina sunt“; eil. 67–78, apie ėdalus ir plepalus – „regnat lingua loquacis“; eil. 89–96, atsiima šmeižtais, ginčais; eil. 111, „est mos in curia nimium laxare labella / cachinis multis et detractorijs“; eil. 147, „vestinus se ornant, virtutibus minime prestant“.

¹³¹ Q u e l l e r, *The Office of Ambassador*, p. 201.

¹³² D ł u g o s z, *Annales*, p. 46–47; patys vyskupai galėjo pyktis tarpusavyje dėl teisės vadovauti mišioms – toks skandalas kilo dėl Kazimiero vestuvių, ten pat, p. 179.

turejo tą pačią reikšmę. Vis dėlto patys valdovai gudriai aprašomi kronikose kaip labai kuklūs, negeriantys svaigiųjų gėrimų, religingi, teisingi karaliai.

Šalia viešo gyvenimo prabangos buvo ir kuklesnis privatus gyvenimas, kuriame matome pataisytus drabužius bei patalynę, sugadintus įrankius, remontuotinas miegamojo spynas. Nors dvarų mastai skyrėsi kaip ir valdovo pavaldinių namai, kuo prabangesnis viešasis dvaro gyvenimas, tuo įspūdingiau atrodydavo bet koks gestas atsisakyti tokios prabangos¹³³. Ryškiausias kuklaus karaliaus pavyzdys – Prancūzijos Šv. Liudvikas IX, kurio elgsenai darė įtaką jo dominikonai nuodėmklausiai (panašius turėjo ir Jogaila bei Kazimieras¹³⁴, o pastarojo pavardė – klebonų karalius, *pfarrkönig*). Jogailaičiai valdovai pasižymi taupumu bei blaivumu nuo pat Algirdo laikų. Pasak *Avraamkos metraščio*, Algirdas buvo *же всю братию поимъ за се разумомъ и мужиу бе бо вина и меду не нua*, o pats Kazimieras *zawsze trzeźwy, pił wodę, a wina i sycery nie używał i nawet zapachu ich nie lubił*¹³⁵. Turėtume atsižvelgti į tai, kad šie šaltiniai – XVI a. kūriniai, kurie atspindi tiek pačių valdovų įvaizdį, tiek ankstesnių laikų realijas. Visur matyti priešprieša tarp viešumo bei privatumo, išlaidžios prabangos bei vos ne šlykštaus taupumo. Apibūdindamas Vytauto asmenybę, Zenonas Ivinskis nurodo, kad jis ir taupus, ir išlaidus¹³⁶. Tačiau šiuo atveju istorikas naudojami savo šaltiniais pernelyg paviršutiniškai, nes supainioja asmeninius bruožus su politine, daugiau diplomatine kultūra: apie Vytauto dosnumą ir turtus kiti kūrė mitus, tačiau iš tiesų apkrauti pasiuntinius dovanomis buvo diplomatinė būtinybė. Lietuvos valdovo Dvaro kasdienybės nesikeičianti esmė – įtampa tarp turtų demonstravimo (moralistų vadinamo puikavimusi) bei ne mažiau sudėtingo nuošalumo¹³⁷, lygiai tarnavusių plačiausiems valdovo bei valstybės interesams.

¹³³ V a l e, *The Princely Court...*, p. 168–169.

¹³⁴ Apie Šv. Liudviką žr.: J. L e g o f f, *Saint Louis*, Paris, 1996; apie Jogailaičius žr.: U. B o r k o w s k a, *Królewscy spowiednicy, Ludzie, Kościół, Wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze-wczesna epoka nowożytna)*, red. J. Banaszkiwicz i inn., Warszawa, 2001, s. 173–194. Tikriausiai Vilniuje valdovą aptarnavo pranciškoniai konventualai arba bernardinai.

¹³⁵ П С Р Л 15, *Летописный сборник именуемый Тверскою летописью*, Санкт Петербург, 1863, c. 436, *sub anno 1884*; Maciej M i e c h o w i t a, *Chronicarum Regni Poloniae Liber*, Kraków, 1519, s. 226. Džugošas taip pat teigia, kad Jogaila „homo semper sobrius nec vinum nec sicerum aliquando gustans“, D ł u g o s z, *Annales*, Kraków, 2001, s. 124–125.

¹³⁶ Z. I v i n s k i s, *Lietuvos istorija iki Vytauto Didžiojo mirties*, Roma, 1978, fotogr. perspausdinta, Vilnius, 1991, p. 379–380, čia p. 379: „be taupumo, Vytautui buvo būdinga smarkiai švaistytis materialinėmis gėrybėmis, ypač kai reikėdavo pasirodyti užsieniečiams“. Plg. H. Ł o w m i a n ų s k i. Apie asmeniškai šykštų anglų karalių Henriką VII taip pat minima, kad jis nesunaikino brangaus Dvaro ceremonialo, jis „does not change any of the ancient usages of England at his court, keeping a sumptuous table“, G r i f f i t h s, *The King's Court...*, p. 50.

¹³⁷ Toks kontrastas matyti ne vien Jogailaičių pasaulyje. Apskritai apie privatumą žr.: *A History of Private Life, II: Revelations of the Medieval World*, ed. G. Duby, Cambridge MA–London, 1988, ypač p. 499–505.

Priedas. Publikacijos

1

1454 m. rugsėjo mėn. pabaiga [?]

Vokiečių ordinas sudaro kautynėse ties Choinikais į Ordino nelaisvę patekusių bei Malborko pilyje laikomų lenkų ir lietuvių pareigūnų, bajorų, dvariškių sąrašą.

Rs: Berlynas, Geheimes Staatsarchiv, Preussischer Kulturbesitz, Ordensbriefarchiv [OBA] 13, 408 [ankst. sign. lxxxii/a Nr. 105]; popierius, 11 x 32 cm, 22 puslapių sąsiuvinis.

Pub. Iš dalies: M. B i s k u p, Spisy jeńców polskich z bitwy pod Chojnicami, *Przegląd Historyczny* 56 (1965), 92–103.

p. 3

Captivis Lithwanis terminus¹³⁸

Bohdano heredi de Wyeszowa¹³⁹ regio cubiculario datus est terminus ut supra

Item Iwasko¹⁴⁰ heredi de Polbreha¹⁴¹ cubiculario regio datus est terminus

Item Stankoni¹⁴² heredi de Caschtanewo¹⁴³ cubiculario regio datus est terminus

Iwaskoni¹⁴⁴ heredi de Pathaschewo¹⁴⁵ cubiculario regio

Allexandro¹⁴⁶ heredi de Ratomya¹⁴⁷ domini regis familiari

Myczuthe¹⁴⁸ de Byenicz¹⁴⁹ serwo regio datus est terminus

¹³⁸ Diena, iki kurios belaisviai turi išpirkti savo laisvę: „in castro Marinborch in Stuba maiori super festum sancti Martini proximum“ – Malborko pilies didžiojoje koplyčioje iki kitos lapkričio 11 dienos. Sąrašė yra 152(153) vardai: 117 iš Didžiosios Lenkijos, 18 iš Kujavijos, 9 iš Lietuvos (Biskupo skaičiavimu, 7), 6 iš Mažlenkijos, 1(2) iš Mazovijos, 1 iš Karūnos Rusios. Visi lietuviai yra dvariškiai, o lenkų tik 10 (iš 145). Lenkų bandymai susigrąžinti savo žmones, *OBA* 13,207–13,209, 13,450, 13,455, 13,573, 13,575.

¹³⁹ Bagdonas iš Viažynės (Minsko pav.)? Biskupas siūlo ir Wiązowiczius (Slonimo pav.). J a r - m o l i k, Kariery..., 95, galvoja, kad čia Bagdonas Andriejaitis Sakaitis, LDK hetmonas bei Polocko vietininkas, tačiau 1455 m. jis buvo laisvas, žr. Nr. 2, p. 45.

¹⁴⁰ Jonas (Ivaška) Iljiničius, vėliau Volkovysko, Drohičino seniūnas, Vitebsko vietininkas, Breslaujos seniūnas, Smolensko vietininkas, žr. R. P e t r a u s k a s, *Lietuvos diduomenė*, p. 245–246.

¹⁴¹ Biskupas spėja, kad tai Polbierek, Bolbrzek (Naugarduko pav.).

¹⁴² Stanislovas (Stankus) Kostevičius, 1481/85–1498 m., Kauno seniūnas, 1492 m. valdovo maršalka; žr. R. P e t r a u s k a s, *Lietuvos diduomenė*, p. 256–257.

¹⁴³ Pasak Biskupo, Kostenevičiai, Ašmenos pav.

¹⁴⁴ Jonas Šudas K u č u k a i t i s, *Bychovco kronika*, 142, mirė po 1478 m., šeimos tėvonija – Žirmūnai, Šalčininkai, Dokudovas (netoli Lydos), R. P e t r a u s k a s, *Lietuvos diduomenė*, p. 257–258.

¹⁴⁵ Potažnia – galbūt miestelis prie Mstislavlio.

¹⁴⁶ Alekna Sudimantaitis, mirė 1490 m., 1448–1477 m. – valdovo pataurininkas, 1478–1490 – LDK kancleris, P e t r a u s k a s, *Lietuvos diduomenė*, p. 297–298.

¹⁴⁷ Ratomas, prie Minsko; kitos šeimos žemės tarp Gardino ir Naugarduko.

¹⁴⁸ Mičuta – Lietuvos Metrikos 3 bei 4 knygos mini panašius vardus Micuta iš Morkavų (Ašmenos?), pavyzdžiui, *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 3 (1440–1498)*, *Užrašymų knyga 3*, parengė L. Anužytė, A. Baliulis, Vilnius, 1998, p. 24, 1452, 1467, 1482 m. balandžio 3 d.; *LM* 4, Nr. 23.16, 141.1, Mičuta (smolenskiėtis).

¹⁴⁹ Bienica, Ašmenos pav.

Petro Labunsky¹⁵⁰ familiari domini regis
Powazey de Coszerady¹⁵¹ serws¹⁵² domini Iwaschconis pro quo ipse fideiussit.

p. 6

Item den gefangen littauwen

Item Bohdano erbeling van Wyeszowa, des koniges kemerer ist tag gegeben als vor

Item Iwasko erbelinge van Polbreha des koninges kemerer ist tag gegeben

Item Stankoni erbelinge van Caschennewo des koninges kemerer ist tag gegeben

Item Iwaskoni erbelinge van Potaschewo des koninges kemerer

Item Allexandro erbelinge van Ratomya des herren koninges dyner

Item Myhuche van Vrenicz des koninges dyner ist tag gegeben

Item Petro Labunsky des koninges dyner

Item Powitczen van Caszerady knechte herren Iwaschconis vor den her hat gelobet.

p. 11

Secuntur captivi Lithwani

Stanko Costowicz familiaris domini regis, nobilis heres de Costanyowicz

Bohdanus heres de Wyaszzenya domini regis cubicularius

Iwaschco de Polubrzechy, cubicularius domini regis

Iwaschco Schudo dictus heres de Pyetzesth cubicularius domini regis

Allexander heres de Rathom domini regis familiaris

Myczutha heres de Byenicz serws domini regis

Bohwithil de Coszerad arcum portans post dominum regem

Myschko serws domini Iwaschconis

Petrus Labunsky familiaris domini regis.

¹⁵⁰ Biskupas mano, kad tai tas pats sąrašo 7 p. paminėtas Petrus de Labunyk (Belzo žemės); tada jis būtų lenkas, o ne lietuvis (nors Vokiečių ordino narys galėjo nesuprasti, kad Belzas seniai buvo Jogailos atiduotas Mazovijos kunigaikščiams). Tačiau yra vietovė Labno netoli Gardino, o Labunskij paminėtas *LM 4*, p. 73, Jonas Stankaitis Kostevičius paminėtas ten pat.

¹⁵¹ Bogovitinai iš Kozierady (Konstantynow), Lietuvos Brastos pav., Kazimiero sargybinis. *LM 3*, p. 63, mini Bogovitiną ir Ovzos kaimą. Žinomas ir jo (?) sūnus Leonas, žr. R. P e t r a u s k a s, *Lietuvos diduomenė*, p. 141; yra kitas Vasilijus Bogovitinaitis, *Lietuvos Metrika*, 191B/6 (sub anno 1505).

¹⁵² Praleistas vardas Miška, žr. p. 11; įdomu, kad *Racunki królewskie*, s. 245, mini „Vaszko Lythwano eunti Lythwaniam dedi pro expensis florenum per manus Mythko sui iuvenis“, – vargu ar tai tas pats Ivaška su tuo pačiu tarnu. Verta atsižvelgti, kad Dvaro aplinka turi keletą tarnaujančiųjų sluoksnių ir kad ponas rūpinosi savo tamo likimu.

1455 05 28, Vilnius

LDK Ponų tarybos nariai, Vilniaus vyskupas Mikalojus, Vilniaus pilininkas Sudivojus, Vilniaus vaivada Jonas Goštautas, Trakų vaivada Jonas Manvydaitis, Trakų pilininkas Petras Načkus Ginvilaitis, Petras Mangirdaitis, LDK maršalka bei Naugarduko vaivada, Bagdonas Andrius Sakaitis, LDK vyriausiasis kariuomenės vadas bei Polocko vietininkas, ir kiti prašo didįjį magistrą Ludwigą von Ehrlichshauseną išlaisvinti lietuvius dėl draugystės ir dėl to, kad lietuviai bus ištikimi 1435 12 31 Bresto sutarčiai. Mini, jog lietuviai davė laisvę Vokiečių ordino pareigūnams, kurie dalyvavo 1435 m. Pabaisko (Ukmergės) mūšyje.

Rs.: Berlynas, GStAPK, OBA 13,725

Venerabili et magnifico domino Lodvigo de Ehrßgaul¹⁵³, magistro generali Domus Teutunicorum ordinis Sancte Marie, amico nostro semper carissimo Nicolaus Dei gratia episcopus Vilmensis¹⁵⁴, Sandiwogius castellenus Vilmensis¹⁵⁵, Johannes Gastoldi palatinus Vilmensis¹⁵⁶, Johannes Monividi palatinus Trocensis¹⁵⁷, Petrus Nacz castellanus Trocensis¹⁵⁸, Petrasius marsalko Ducatus Magni Littuanie et palatinus Novogradensis¹⁵⁹, Andrusko ductor supremus exercitus, capitaneus Polocensis¹⁶⁰ ceterique domini, prelati et officiales necnon barones et milites totaque communitas consilii terre Ducatus Magni Littuanie, sincere caritatis continuum incrementum.

Veneabilis et magnifice amice noster semper carissime, Quia divine gratie premium laudisve humane precomium acquiritur, quociens fides et promissum inter partes

¹⁵³ Ludwig von Ehrlichshausen, magistro Konrado iš Ehrlichshauseno (1390–1449) brolis, Vokiečių ordino didysis magistras 1450 03 21–1467 04 04, žr.: *Polski słownik biograficzny*, VI, p. 288–289.

¹⁵⁴ Vilniaus vyskupas Mikalojus de Solecznikas (iš Šalčininkų), 1453 10 17–1467 09 29, J. O c h m a ņ s k i, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu*, Poznań, 1972, s. 14.

¹⁵⁵ Vilniaus pilininkas Sudivojus Valimantaitis, 1451–1459 m., žr.: R. P e t r a u s k a s, *Lietuvos diduomenė*, p. 299.

¹⁵⁶ Jonas Goštautas, veikėjas nuo 1413 m., mirė 1458 m., įtakingiausias Kazimiero Jogailaičio patarėjas, tarnas ir kadaise globėjas.

¹⁵⁷ Jonas Manvydaitis, 1443–1458 m. Trakų pilininkas, žr.: R. P e t r a u s k a s, *Lietuvos diduomenė*, p. 267–268.

¹⁵⁸ Petras Načkus Ginvilaitis, 1452 m. Vitebsko vietininkas, 1452–1455 m. Trakų pilininkas, mirė po 1455 m., žr.: R. P e t r a u s k a s, *Lietuvos diduomenė*, p. 236–237.

¹⁵⁹ Petras Mangirdaitis, mirė 1459 m., tarnavo Vytautui, Žygimantui, Švitrigailai bei Kazimierui, dvaro maršalka 1430–1432, 1445–1456 m., Naugarduko seniūnas 1434–1459 m. ir t. t. žr.: R. P e t r a u s k a s, *Lietuvos diduomenė*, p. 260–261.

¹⁶⁰ Andrius (Andriūška) Sakaitis, mirė apie 1465 m., 1445 m. vedė LDK kariuomenę prieš maskolius, daugelio pasiuntinybių dalyvis, žr.: R. P e t r a u s k a s, *Lietuvos diduomenė*, p. 287–288.

observatur, huic venerabilitati vestre et magnificentie fedus perpetue pacis factum et corporale iuramentum firmatum¹⁶¹ in memoriam reducimus, quod firmiter nos tenendos observamus perpetueque et eterne observare proposuimus, monentes venerabilitatem et magnificentiam vestram ut, pretextu eiusdem eterne et perpetue inter nos pacis, terrigenas nostros, quos captivitate et representatione obligastis absolvere et liberare de eisdem velitis, attendentes eosdem terrigenas nostros non animi nocendi honori et utilitati vestre tociusque ordinis vestri de terris nostris exivisse, solum propter nuptiarum domini sui solemnitatem et complacentiam¹⁶², super quo negotio, ut memoramus, vobis scripsimus, ad quod scriptum nobis restum seratis facere velle nostrum beneplacitum. Propter quod vobis adhuc iterata vite scribimus ut ponatis vestram ultimam voluntatem, si eos dimittere velitis, vel saltem ponatis nobis modum et informationem, quomodo possumus eos redimere, recordantes qualiter et quo affectu aut benevolentia et amore nos vestros de lingua vestra homines in prelio, quod fuit in campo Wilkomiria¹⁶³, inultos captos habuimus et pretextu amicitie et perpetue pacis omnes liberos dimisimus. Quare hoc ipsum petimus, faciatis nostris, scientes nos complacere vobis in maioribus super qua/ petimus a vobis benignum responsum.

Datum Vilne feria Quarta proxima post festum Pentecoste¹⁶⁴, anno Domini millesimo IIIIc^o l-mo quinto sub sigillis nostris.

3

1455 06 28, Graudentcz

Liublino bei Graudenco vietininkas Jonas Ščekočinskis siunčia prašymą didžiajam magistrui Ludwigui von Ehrlichshausenui lietuvius belaisvius grąžinti ir siūlo išmainyti juos Marienverderyje arba pusiaukelyje į tą pilį į lenkų nelaisvėn paimtus Ordino narius.

Rs: Berlynas, GStAPK, 13,771; popierius be ženklų, 2.7 cm diametro antspaudu liekanos

Meynen gruss noch dem als dy sachen intczunt gelegen seyn, Her Homeyster¹⁶⁵, so als ir denne habet in ewerem gefangnisse etczliche Litthawen und ich etczliche der

¹⁶¹ 1435 12 31 [Kujavijos] Bresto sutartis, D ł u g o s z, *Annales, liber undecimus et liber duodecimus*, p. 162–164.

¹⁶² Kazimiero Jogailaičio ir Elžbietos Habsburgaitės vestuvės įvyko 1454 02 10 Krokuvoje. Šventėje dalyvavo Lietuvos didikų grupė, *Bychovco kronika*, p. 142.

¹⁶³ 1435 m. prie Ukmergės, prie Šventosios upės Žygimantas Kęstutaitis su lenkais sutriuškino Švitrigailos bei Livonijos karius: J. M a t u s a s, *Švitrigaila Lietuvos didysis kunigaikštis* (Kaunas, 1938), Vilnius, 1991, p. 124–146. Būtų nepatogu priminti skaitytojams, kad dar 1447 m. Vokiečių ordinas laukė dalies savo nelaisvų brolių grįžtant iš LDK.

¹⁶⁴ 1455 m. Sekminės buvo gegužės 25 d.

¹⁶⁵ Ludwig von Ehrlichshausen, žr. nuorodą 153.

eweren ouch vome lessin gefangen haben, dy bey namen in disser eyngeslossen czedel steen geschreben¹⁶⁶. Hyrumb weddet ir dy selbinger Litthawen laßß gebn vor dy eweren eynem vor den andern, so sullen dy eweren ouch loßß sey, dy in disser czedel steen geschreben. Sunder wellet ir das nicht thuen, so sendet II von euch mechtig kome lasßßin adder ken Marienwerder¹⁶⁷, so wyl ich mich mit en zcu sampne fugen uffin mittel wege, adder wo is ime bequemiste wirt seyn und mit en dorumb tagen, ap wyr wogen mit ichte obir eynes komen das eyner mit dem anderen moge geloßßet werden.

Gegeben zcu Graudentcz¹⁶⁸ ame obend *Appostolorum Petri et Pauli* im lv^{ten} iare. Jon von Sczekotczin, hauptman zcu Lublin und zcu Graudentcz¹⁶⁹.

4

1483 m. liepos 24 – rugpjūčio 2, Trakai

Lietuvos didžiojo kunigaikščio, Lenkijos karaliaus Kazimiero Jogailaičio ir Vokiečių ordino didžiojo magistro Martyno von Truchsesso suvažiavimas Trakuose, aptariami tarpusavio santykiai bei kiti regiono reikalai. Jame dalyvavo Kazimiero sūnūs Kazimieras, Albertas bei Aleksandras, iš lietuvių pusės taip pat dalyvavo Vilniaus vyskupas Andrius Goševičius, Vilniaus vaivada Alekna Sudimantaitis, Trakų vaivada Martynas Goštautas, Žemaitijos seniūnas Jonas Kęsgaila, vienas (Lietuvos) Rusijos kunigaikštis, daugelis riterių, totorių ir rusų; Ordinui be magistro atstovavo taip pat Balgos komtūras Erasmus von Rigensteinas, Ordino kancleris Mikalojus Kremderis, Brandenburgo žemės teisėjas Danielis van Kunheimas, Karaliaučiaus senojo miesto [Altstadt] burgermeisterio Jurgio Glucksrathe vyresnysis pavaduotojas ponas Simonas von Drahe, jaunesnysis pavaduotojas Jokūbas iš Saksonijos, Liborius Nakeris, raštininkas Jonas Udermanas bei didesnės tarnų ir kilmingųjų grupės. Suvažiavimo metu diskutuojama apie: 1) Lenkijos karą su Vengrijos karaliumi Korvinu. Žaganės kunigaikštis Jonas [Hans] turi pranešti apie įtariamą Ordino vaidmenį lenkų-vengrų santykiuose, karaliaus raštininko Rafaelio darba (1480 m.); 2) praėjusio 1481 m. Lietuvos–Ordino suvažiavimo pasienio reikalais rezultatus; Danielis van Kunheim kalba apie 1478 m. bylą tarp Gdansko bei karaliaus dėl gintaro vagystės, apie įvairius suvažiavimus (tagfart); Rygos arkivyskupo Stepono byla bei Romos ir Neapolio karaliaus reagavimas į šį reikalą; ryšys tarp įvykių Livonijoje bei Maskvos did. kunigaikščio (Jono III) veiksmų; atsakymus teikia karalius, ponas Rafaelis, Vilniaus vyskupas, Žemaitijos seniūnas.

Rs: B: Berlynas, Geheimes Staatsarchiv, Preussischer Kulturbesitz, Ordensfoliant 18, p. 126–135, čia p. 126–127, 129.

¹⁶⁶ Kiek žinome, šio vokiečių belaisvių sąrašo nebėra.

¹⁶⁷ Marienwerder (dabar Kwidzyn), Prūsijos miestas bei pilis į pietus nuo Malborko, Pomezanijos vyskupo sostinė.

¹⁶⁸ Graudenz (dabar Grudziąz), Kulmo žemės miestas ir pilis prie Vyslos upės.

¹⁶⁹ Jan Szczekociński, 1439–1462 m. – Lublino vietininkas, 1454–1455 m. – karaliaus dvaro maršalka, 1455 m. – Graudenco vietininkas, mirė 1462 m.

Reg.: C. E. N a p i e r s k y, *Index corporis historico-diplomatici Livoniae, Estoniae, Curoniae*, II, Riga-Dorpat, 1835, Nr. 2209, p. 81; Ignacy D a n i ł o w i c z, *Skarbiec dyplomatów etc. posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i ościennych im krajów*, II, Wilno, 1862, nr. 2016, s. 220; M. T o e p p e n, *Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Bd. 5, Leipzig, 1886, Nr. 128, S. 390; A. L e w i c k i, *Index actorum saeculi XV ad res polonicas spectantium* [*Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, 11], Cracoviae, 1888, nr 4443, s. 504.

Item anno etc lxxxiii^o am Mittwoch vor *Margarethe*¹⁷⁰ ist der hocwirdige herr Merten Truchsses¹⁷¹, homeistere deutsches ordens, czu Konigsberg¹⁷² ußgeritten und mit deßen hirnochgeschreiben gepietigere und Rethen czu Konigliche Majestat¹⁷³ in Littauwen gezogen mit Namen der wirdiger herr Erasmus von Rigenstein, Compthur czur Balge¹⁷⁴, her Niclas Cremder, Canczler¹⁷⁵, der erbar und Reste Daniel van Kunheym des Brandenburgisschenn gepiete Landt Richter¹⁷⁶, Georgius Glucksrath¹⁷⁷ der alden stadt Konigsberg¹⁷⁸ Burgermeisters, compan her Simon von Drahe¹⁷⁹ obirster, herr

¹⁷⁰ Šv. Margarietos, mergelės ir kankinės šventė, liepos 20 d., 1483 m. sutapo su 9-uuju Sekminių sekmadieniu; trečiadienis prieš tą šventę – liepos 16 d.

¹⁷¹ Martin Truchseß von Wetzhausen, didžiojo magistro padėjėjas (*kumpan*) 1463–1467 m., Osterodės komtūras 1467–1477 m., did. mag. 1477 08 04–1489 01 03 (mirė 1489 01 03).

¹⁷² Karaliaučius (*vok.* Königsberg), miestas įkurtas 1250 m. čekų karaliaus Otokaro II, nuo 1466 m. Vokiečių ordino Prūsuoje sostinė.

¹⁷³ Kazimieras Jogailaitis, gim. 1427 m., Ldk 1440–1492 m., Lenkijos karalius 1447–1492 m.

¹⁷⁴ Erasm von Reitzenstein, didysis drabužininkas, 1481 01 24–1488 04 21; buvęs Lochstado prokuratorius, 1471 01 18–1471 05 01, 1488 07 10–1499 07 18 didysis maršalas.

¹⁷⁵ Vokiečių ordino kancleris Nicolaus (Mikalojus) Kremder, žr. *Acta Stanów Prus Królewskich*, t. I (1479–1488), (toliau – *ASP*, I), wyd. K. Górski, M. Biskup, Toruń, 1955, nr 15, s. 25, 1480 m.: her Nicelis, der hern hoemeyster canczeler.

¹⁷⁶ Žr.: *ASP*, I, s. 25, 117, 119–121, 123, 125, 129, 130, 132, 160, 162–175, 308, 312, 315, 316, 318, 330, 411, 515. 1483 01 23–27 dalyvavo Karaliaus Prūsijos miestų suvažiavime su Ordino atstovais, buvo kalbama apie Trakuose diskutuotinus dalykus, *ASP*, I, nr 97, s. 160, 162–175; paminėtas Prūsijos seimo suvažiavimų bylose 1474–1522 m. T o e p p e n, *Acten*, Bd. 5, S. 278, 291–294, 329, 337–339, 342, 345–348, 350–359, 376–378, 382, 390, 392, 408–411, 448, 452–459, 462, 464, 466, 468, 471, 486–489.

¹⁷⁷ Georg Glucksrath, Karaliaučiaus senajo miesto burgermeisteris, paminėtas *ASP*, I, s. 25, 28, 117, 173, 318, 330, 521; 1465 m. miesto raštininkas, *Acten*, Bd. 5, Nr. 57, S. 156; 1485 03 14 dalyvavo kartu su Danielu von Kunheimu pasiuntinybėje pas Kazimierą Jogailaitį, ten pat, Nr. 130, p. 392.

¹⁷⁸ Karaliaučiaus sudėtyje buvo trys „miestai“: Altstadt, įkurtas 1253 m., Kneiphof (įkurtas 1327 m.) bei naujasis miestas, arba Löbenicht (įkurtas 1299–1300 m.).

¹⁷⁹ Prūsijos Olandijos (Paslek) komtūras 1492 07 17–1499 07 18, Ortelsburgo (Szczzytno) prokuratorius 1492 01 24–1492 05 13; didysis komtūras, 1499 08 23–1514 02 02, did. mag., padėjėjas pavaduotojas (*unndecompane*) – 1481, *ASP*, I, 117, mirė apie 1522 m.

Jacob von Sachsen¹⁸⁰ underster compan, Liborius Nakerr¹⁸¹, Johannes Uderman schreiber¹⁸² und sust mehr dyner und gute leute.

Item am dornstage *in vigilia Jacobi sancti apostoli*¹⁸³ qwam der herr hocmeister gen Tracken¹⁸⁴, do was konigliche Majestat und sante dem herrn hocmesieter entgegen czwene seiner sone und sust die irluchten fursten herczog Albrecht¹⁸⁵ und Allexandern¹⁸⁶, und sust den heren woiwoden von der Wille¹⁸⁷ mit eynem Rewssisschen herczoge und mit vil Rittern, Tattern und Rwßen, bey xi^c pferd und mehr mit trometten herr pawkn wart der herre hocmeister gefurst und beleitet in dem hoff neben der Cristen obirsten pfarrer kirchen¹⁸⁸ zu Trogken.

Item am freitage *sancti Jacobi*¹⁸⁹ besante konigliche Majestat den herrn hocmeister mit iiii herrn und liß werben in der gestalt seyne hocwirdikeit were von ferrerer reßen mude und an dem heiligen aposteln tage billichen ruh und¹⁹⁰ feyeren sulde werde aber und geliebtes seyner ho sich mit konigliche Majestat sthun¹⁹¹, wolde ine konigliche Majestat gerne gehulden und entphorn alß seynen furste und Rath.

Antworte des herrn hocmeisters

Ich bin dorumb herrkomen, das ich mich mit konigliche Majestat sthun, und die besichen wil dorumb, wenn es konigliche Majestat gelibet, wil ich bereit sein und zu

¹⁸⁰ Jakob von Sachsen (Jokūbas iš Saksonijos), did. mag. pavaduotojas.

¹⁸¹ Mokosi Leipzige nuo 1457 m., did. mag., vietininko Henriko Reuss von Plaueno raštininkas nuo 1469 m., XV a. aštuntajame dešimtmetyje ėjo Torunės miesto raštininko pareigas, o paskui tarnavo Ordinui sekretoriumi, mirė apie 1502 m.; žr. A. R a d z i m i ņ s k i, J. T a n d e c k i, *Katalog dokumentów i listów krzyżackich oraz dotyczących wojny trzynastoletniej z Archiwum Państwowego w Toruniu*, ii: (1454–1510), Warszawa, 1998, nr 374, 380. Taip pat žr.: T o e p p e n, *Acten*, Bd. 5, S. 274, 279–280, 456.

¹⁸² Didžiojo magistro raštininkas, T o e p p e n, *Acten*, Bd. 5, S. 287 (1476 m.), 320 (1478 m.).

¹⁸³ Šv. Jokūbo didžiojo apaštalo šventė – liepos 25 d.; vigilijos (diena prieš šventę) ketvirtadienį – liepos 24 d.; magistro kelionė truko 8–9 dienas.

¹⁸⁴ Naujieji Trakai, 27 km nuo Vilniaus; mėgstama Ldk valdovų rezidencija. Plačiau apie šį suvažiavimą žr.: J. V o i g t, *Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, IX, Königsberg, 1839, S. 143–145.

¹⁸⁵ Jonas Albertas, trečiasis Ldk Kazimiero Jogailaičio bei Elžbietos Habsburgaitės sūnus, vėliau Lenkijos karalius, 1492–1502 m.

¹⁸⁶ Aleksandras, ketvirtasis Ldk Kazimiero bei Elžbietos Habsburgaitės sūnus, 1492–1506 m. – Ldk, 1502–1506 m. – Lenkijos karalius.

¹⁸⁷ Vilniaus vaivada – Alekna Sudimantaitis, 1477–1490 m., tais pačiais metais jis ėjo ir kanclerio pareigas.

¹⁸⁸ Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsireiškimo bažnyčia, kuriai 1409 05 24 Ldk Vytautas suteikė fundacijos privilegiją; senasis įėjimas buvo šiaurės pusėje priešais pusiasalio pilį.

¹⁸⁹ Liepos 25 d.

¹⁹⁰ *Frede* išbraukta.

¹⁹¹ *wulde* išbraukta.

seyneyn gnaden kome und diß wart verlaßen biß noch der molczeit uff seyynes uns intimen, die herren unnd forderten den herrn hoemeister czu konigliche Majestat und sein gnad wart gerat und reit mit ine. ||

Item der herr konig qwam dem herrn hocmeister mit den dreien sonen, herczogen Kazimir¹⁹², Alberto unnd Allexandro, mit dem bisschow vonn der Wille¹⁹³, mit dem hauptmann von Sammaiten¹⁹⁴, der woiwoden von der Wille, Tragken¹⁹⁵ unnd anderen herren Rittern unnd knechten entgegen biß in das Sloß¹⁹⁶ uff die nedirste treffen und entphing ine mit seyneyn gepietige und Rethen gar demutig und fenntlich furte ine in eyneyn sall kostlich czu gerugk, und uß noch allem grube //dangsagunn // brenge Confert und wein und man schauckt eyn mol. Do wart dem herrn hocmeister von konigliche Majestat czu gesagt seiner gewerbe und geschefft uff den Sonnabend gnediglich czuuhoren.

Item am Sonnabende¹⁹⁷ umbe egres ix wart der herr hocmeister geforderte unnd czu konigliche Majestat durch die iiii herrn beleitet und konigliche Majestat inne allezzeit mit dem hochgebornen fursten seyner gnaden dreien sonen und dem bisschoffe, woywoden, herrn, Rittern und hoff gesinde entgegen gnugk und furte ine in eyneyn sall, do wurden alle die czu rathe nicht gehorten uß geheissthen. Der herr hoemesiter sitzend czu der lincken hande des herrn konige hub seyne zachen an und verczalte drey zachen.

Ins irste sprach der herr hocmeister: Allerdurchluchster furste, großmechtiger konig, allergnedigster herr, ich dancke uwren ko.gnaden alß meynen guten Herrn und beschreiner meyns ordens, der gunst und gnad mit verlichen ich merer konigliche Majestat v. hab moge besuchen denn mich nicht wollust leichtfertike ader das ich mich czu e.h.g. notigen wold dorczu beireget hot sunder meyns ordens große not und merlicher schade, das mir teglich erwechßet und habe das nicht mogen umbgang haben mit Rathe meyner herrn prelate gepietger lande und stete czu e.k.g mich gefugt. Bitte ewrer ko.g. mich gnediglich holde verhoren.

Antwort des herren ko.

¹⁹² (Šventasis) Kazimieras, antrasis Ldk Kazimiero Jogailaičio sūnus, mirė 1484 m.

¹⁹³ Vilniaus vyskupas – Andrius Goševičius (Andrzej Goszewicz), Vilniaus vyskupas 1481–1491 m., vilniečio Petro Goševičiaus sūnus. Petras minimas 1441–1446 m. Vilniaus ir Gdanskio dokumentuose – *KDKDW*, Nos. 169, 177, 182; Andrius – J. O c h m a n s k i, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie* (Poznań, 1972), s. 15; F i j a l e k, 'Uchrzescijanienie Litwy', s. 160–162; W. P r z y a ł g o w s k i, *Żywoty*, I, s. 64–69.

¹⁹⁴ Žemaitijos vaivada – Jonas Kešgaila, 1449–1486; kaip derybininkas dėl sienų su Vokiečių ordinu. Jis paminėtas 1477 bei 1481 m. aktuose – *OBA* 16656, 16948.

¹⁹⁵ Trakų vaivada – Martynas Goštautas, 1480–1483 m. buvęs Kijevo vaivada.

¹⁹⁶ Trakų salos pilis.

¹⁹⁷ Liepos 26 d.

Wollens gerne thun ir seit unnsrer und unsers slaichs furste und Rath, wann ir kompt und iczt seit ir wilkom unnd sthun uch gerne. ||

Der herr hoemeister

Allergnedigster konigke *etc.* Rede haben sich erhaben in landen czu Prewßen unnd sunderlich czu Gdanczk¹⁹⁸, wie ich czu flucht hette czu dem konige von Ungern¹⁹⁹ wedir uwer konigliche gnad und der kron czu Polan czu schaden, das her hertczog Hanßn²⁰⁰ sulde dor czu ermanen und anhalten kriege mit uwrer gnaden und der krone an zcu sahen an sulchen nachreden und der vil nut meynen gepietigenn landen und steten ungutlich geschiet und thut mir gantcz \wee/...

[p. 129] Item am Sontage²⁰¹ dornach aß der her hocmeister mit konigliche Ma-jestat wart die Molzeit von xi biß czu iii.

¹⁹⁸ *ASP*, I, nr 97, s. 160.

¹⁹⁹ Vengrijos karalius Matas Korvinas Hunyadis (Hunyadi Mátyás i Corvin), 1458–1490, F. P a p é e, *Polska i Litwa na przełomie wieków średnich: I: Ostatnie dwunastolecie Kazimierza Jagiellończyka*, Kraków, 1904, s. 235–253.

²⁰⁰ Žaganės kunigaikštis Jonas (Hans von Sagan), žr.: V o i g t, *Geschichte*, IX, S. 144, ir P a p é e, *Polska i Litwa...*, s. 241–243, 274–276.

²⁰¹ Liepos 27 d., dešimtas Sekminių sekmadienis.

**SHORT GLIMPSES OF THE COURT OF CASIMIR JAGIELLONCZYK:
EXTRAORDINARY DAILY LIFE IN THE SERVICE OF THE STATE**

Summary

S. C. R O W E L L

This article examines daily life at the court of Casimir I and IV of Lithuania and Poland, pointing out how the court reflects best of all the union between these two realms. Since the court was both a public and private a space dependent on the person of the ruler it is impossible to separate Lithuanian and Polish elements of this world. However, it is clear that the monarch was not as „Polish“ as recent Lithuanian traditions would like to imagine him. An appendix contains unpublished texts from the Teutonic Order’s Archive relevant to Lithuanian courtiers and court ceremonial in Lithuania in the 1450s and 1480s.

Gauta 2004 m. lapkričio mėn.

S. C. R o w e l l, Ph. Dr., Lietuvos istorijos instituto darbuotojas.
Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, Vilnius, LT-01108.